

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

“Молия ва солиқлар” кафедраси

**«КИЧИК БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИКНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШ»
Фанидан**

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

ТОШКЕНТ - 2014

I. «KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI SOLIQQA TORTISH» FANINING PREDMETI VA VAZIFALARI.

1.1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning "2014-йил юқори ўсиш суръатлари билан ривожланиш, барча мавжуд имкониятларни сафарбар этиш, ўзини оклаган ислохотлар стратегиясини изчил давом эттириш йили бўлади" nomli ma'ruzalaridan kelib chiqqan xolda, "Kichik biznes va tadbirkorlikni soliqqa tortish" fanining predmeti va vazifalari.

Kalit so'zlar: kichik biznes, kichik biznes subyekti, predmet, obyekt, soliq, soliqqa tortish, fan,

Mamlakatimizda 2011 yilni "kichik biznes xususiy tadbirkorlik yili" deb e'lon qilinishi davlatimizning xo'jalik yurutishning eng samarali shakli bo'lgan kichik biznesni jadal sur'atlar bilan rivojlantirishga ustuvor vazifa sifatida qarab, unga turli xil imtiyozlar berib kelayotganligi natijasidir. Berilayotgan imtiyozlar ichida alohida o'rinni soliq imtiyozlari tutadi. Buni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning "Soliq yukini, birinchi navbatda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik uchun sezilarli darajada pasaytirish ko'zda tutilmoqda. Ular uchun yagona soliq to'lovi stavkasi 6 foizdan 5 foizgacha pasaytirildi¹, - deb aytgan fikirlari ham tasdiqlab turibdi.

Ma'lumki har bir fanning o'z predmeti, ya'ni o'zining o'rganish obyekti bo'ladi. Masalan, "Soliqlar va soliqqa tortish" fanining predmeti bo'lib soliqlar va ularga tenglashtirilgan majburiy to'lovlarning iqtisodiy mohiyatini, ularning davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi rolini, O'zbekiston Respublikasining mustaqil soliq siyosati va soliq tizimini, soliq turlari bo'yicha imtiyozlarni hamda soliqlarni hisoblash va byudjetga to'lash mehanizmini o'rganish hizmat qiladi.

"Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqqa tortish" fanining predmeti huddi "Soliqlar va soliqqa tortish" fanining predmeti kabi bo'lib, faqat kichik biznes va hususiy tadbirkorlik misolidadir.

Soliq mexanizmi deganda soliq tizimini soliq amaliyotiga tadbiiq etish tushuniladi. Soliq mexanizmi o'z ichiga pul muomalalari yoki soliq amaliyotini o'rganishni oladi va soliqqa tortish bilan bog'liq bo'lgan soliqlarni tashkil etuvchi barcha soliq elementlari yig'indisini o'rganishga hizmat qiladi. Bu yerda pul muomalalari soliq to'lovchilar, ya'ni kichik biznes va hususiy tadbirkorlik subyektlari hamda davlat (soliq yig'uvchilar) o'rtasida amalga oshiriladi.

Ushbu fanning zarurligi pul muomalalarini to'g'ri tashkil etishni o'rganishdan iborat bo'lib, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida uning roli yanada ortadi.

To'g'ri tashkil etish deganda soliq muomalalari qatnashchilarining har birining iqtisodiy manfaatdorligini hisobga olib tashkil etish, ya'ni tomonlar orasida to'g'ri proporsiyalarni o'rnatish tushuniladi.

Bu proporsiyani davlat foydasiga buzish - soliq yukining haddan tashqari oshib ketishiga, soliq to'lovchilarning o'z korhonalarini rivojlantirishga bo'lgan imkoniyat

¹Karimov I.A. 2012yil vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi. Xalq so'zi gazetasi 2012 yil 20 yanvar soni

va qiziqishlarini pasaytirishga va pirovard natijada kichik biznes va hususiy tadbirkorlik subyektlarini bankrotlikka olib borishi mumkin.

O'z navbatida soliq yukini haddan tashqari pasaytirib yuborish – soliq tushumlarining byudjetga tushishi lozim bo'lgan miqdorda tushmay qolishiga va natijada davlat o'z funkciyalarini bajarishi uchun lozim bo'lgan pul mablag'lari bilan yetarli darajada ta'minlanmay qolishiga olib keladi.

“Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqlarga tortish” fanining asosiy vazifasi- soliq organlari va soliq bo'yicha xizmat ko'rsatuvchi boshqa organlarning hodimlari va soliq to'lovchi - kichik biznes va hususiy tadbirkorlik subyektlarini soliq sohasidagi zaruriy nazariy, uslubiy va amaliy bilimlar bilan qurollantirishdan, shuningdek, chet mamlakatlarning soliq sohasidagi ilg'or tajribalarini o'rganish asosida qilingan hulosalarni respublikamiz soliq amaliyotiga tadbiiq etishdan iboratdir.

“Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqlarga tortish” fanini chuqur o'rganish amalda soliq tushumlarini tushurish rejalarini muvaffaqiyatli bajarilishiga olib keladi.

1.2. “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqlarga tortish” fanini o'ranishning zarurligi va boshqa fanlar bilan munosabati.

“Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqlarga tortish” fani doimiy takrorlanib turadigan soliq harakatlarini, mehanizmini va soliq munosabatlarini har taraflama chuqur o'rganish asosida soliq munosabatlarni tartibga solish yo'llarini o'rgatadi.

“Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqlarga tortish” fani soliq amaliyotidagi eng to'g'ri, eng takomillashgan va ilg'or voqe'liklarni o'rganish asosida soliqchilarga va soliq to'lovchilarga kelajaklari uchun ish dasturi sifatida taqdim etiladi.

“Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqlarga tortish” fani nazariy jihatdan soliq amaliyoti uchun zarur kompas, barometr, yo'l boshlovchi vazifasini bajaradi. Shuning uchun bu fanni yahshi bilgan soliq amaliyotchisi hech yo'ldan adashmaydi.

“Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqlarga tortish” fani “Iqtisodiy nazariya”, “Soliq nazariyasi” fanlari bilan chambarchas bog'liqdir va ularning mahsus, cuqurlashtirilgan va kengaytirilgan bo'limidir, chunki “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqlarga tortish” fanining qonuniyatlari umumiqtisodiy nazariya qonuniyatlaridan chetga chiqib ketaolmaydi va ularga asoslanadi.

“Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqlarga tortish” fani shuningdek moliya fani bilan ham bog'liqdir, chunki soliqlar moliya munosabatlari tarkibiga kiradi. Moliya ham soliqlar ham pul munosabatlarini ifodalaydi, ya'ni ularning ikkalasi uchun yagona asos-pul munosabatlarining mavjudligidir, ammo soliqlar o'ziga hos bo'lgan pul munosabatlarini, ya'ni soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi majburiy pul munosabatlarini ifodalaydi.

Ushbu fan «Soliq nazariyasi», «Soliqlar va soliqlarga tortish», “Yuridik shaxslarni soliqlarga tortish”, “Jismoniy shaxslarni soliqlarga tortish”, “Davlat soliqlari va yig'implari”, “Mahalliy soliqlar va yig'implar”, “Chet mamlakatlar soliq tizimi”, “Moliya”, “Davlat byudjeti”, “Soliqlarni bashorat qilish” kabi fanlar bilan birgalikda o'rganiladi.

1.3. “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqqa tortish” fanining asosi va manbalari.

Bozor iqtisodiyoti talab va taklif, raqobat, qiymat va boshqa iqtisodiy qonunlar orqali faoliyat yuritadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish va pul munosabatlari mavjud, ya’ni bozor iqtisodiyoti pirovard natijada pulli munosabatlar iqtisodiyotidir.

Davlat ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish va uni taqsimlashning qonun-qoidalarini ishlab chiqadi. Bu taqsimlashdagi munosabat bozor iqtisodiyoti sharoitida pul orqali amalga oshirilganligidan, davlat uni boshqarishni ham pul munosabatlari orqali, ya’ni pul va kredit orqali boshqarishni amalga oshiradi.

Bozor iqtisodiyoti qonunlarini o’rganib chiqib, davlat ijtimoiy mahsulot, yalpi ichki mahsulot qiymatini soliq orqali taqsimlash vazifasini o’z zimmasiga oladi.

Shunday ekan davlat mamlakat iqtisodiyotini boshqarishda bosh rol o’ynaydi. Bu esa o’z navbatida “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqqa tortish” fanining asosi bo’lib hizmat qiladi.

Davlat soliq munosabatlarini tashkil qilib, bozor iqtisodiyotini amalga oshirishda yetakchilik, boshqaruvchilik rolini o’ynaydi, shuningdek davlat soliqlarning mohiyati va vazifalarini mukammal o’rganib chiqib, uni amaliyotga tadbiiq etishni ham o’z zimmasiga oladi.

Bozor iqtisodiyoti, uning talab va taklif, raqobat va qiymat kabi iqtisodiy qonunlari “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqqa tortish” fanining asosiy negizidir.

Davlat mamlakatda yaratilgan yalpi ichki mahsulotni qayta taqsimlaydi va soliqlardan taqsimlash kategoriyasi sifatida o’zining hamma ijtimoiy talablarini qondirishda foydalana oladi.

1.4.”Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqqa tortish” fanining soliq sohasidagi mutahassislarni tayyorlashda tutgan o’rni.

Soliq hizmati hodimlari qonunchilik hujjatlarida o’zlariga yuklatilgan vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishlari uchun faqat nazariy jihatlarinigina bilib qolmasdan, balki ulardagi soliqlarning mohiyati va zarurligi, ular uchun umumiy asosga ega bo’lgan soliq tamoyili, soliqqa tortish tizimi, soliq tizimi va shart-sharoitlarini puhta egallagan bo’lishlari zarur.

Buning uchun yuqorida keltirilgan barcha masalalarni kichik biznes va hususiy tadbirkorlik subyektlari misolida o’rganuvchi “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqqa tortish” fanini chuqur o’rganish kerak.

“Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqqa tortish” fani pul munosabatlarini ifodalovchi soliqlarning kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari sharoitida quyidagi masalalarni:

- soliqlarning mohiyati va mazmuni;
- soliqlarni tashkil qilish asoslari;
- soliqlarning bozor iqtisodiyoti sharoitida zarurligi;
- soliqlarning umumbelgilangan va soddalashtirilgan tizimlaridagi turlari;
- soliqlarning byudjetga tushish nuqtai nazaridan umumdavlat va mahalliy

solisqlarga bo'linishi;

- soliq stavkalari va ularning turlari, ularni amaliyotga tadbiiq etish usullari va uslubiyyoti;

- soliq tizimiga oid boshqa harakatlal hamda solisqlarning qisqacha rivojlanish tarihini o'rganishni o'z ichiga oladi.

Fanning mohiyati va mazmunini chuqur egallagan har qanday mutahassis solisqlarni o'rganishda va ularni kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarining soliq amaliyotiga o'z vaqtida to'g'ri va to'liq tadbiiq etishda unumli foydalanadi. Shuningdek, "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni soliqqa tortish" fani soliq hizmati hodimlari, soliq sohasi vakillari, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari hodimlari, ilmiy tadqiqotchilar, talabalar va boshqa barcha qiziquvchilar ilmiy salohiyatlarini oshirishda katta ro'l o'ynaydi.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar.

1.O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, - T.: «Adolat», 2010 y.- 400 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24- avgustdagi 4364- sonli "“Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoni.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi 1474 sonli "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili" davlat dasturi to'g'risida”gi qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda gi 1449 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida”gi qarori.

5. . Karimov I.A. Vazirlar Maxkamasining «2011 yilning asosiy natijalari va 2012 yilda ijtimoiy-iqtisodiy ustuvor rivojlantirish”ga bag'ishlangan majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi gazetasi 2012 yil 20 yanvar soni.

6. Karimov I.A. Jahon moliyaviy - iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009, -55 b.

7. Муталов А., Муталова Д. Налогообложение малого бизнеса и предпринимательства. – Т.: Иктисодиёт, 2010.-112 с.

WEB saytlar:

- 1.<http://www.soliq.uz> - O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi sayti.
- 2.<http://www.gov.uz> - O'zbekiston Respublikasi Xukumati sayti.
- 3.<http://www.mf.uz> - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.
- 4.<http://www.stat.uz> - O'zbekiston Statistika Davlat Qo'mitasi sayti.

II. O'ZBEKISTON IQYISODIYOTI VA UNDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNING TUTGAN O'RNI.

Kalit so'zlar: soliq, soliqqa tortish, iqtisodiyot, kichik biznes, tadbirkorlik, yakka tadbirkorlik, me'zon.

2.1. O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va unda kichik biznes va tadbirkorlikning roli.

O'zbekistonning mustaqillikka erishishi o'zbek xalqining asriy orzularining amalga oshishiga va mamlakatimizning yuksalishiga, iqtisodiyotimizning kompleks rivojlanishiga, uning tarkibini kengaytirishga va takomillashtirishga, xalq farovonligini oshirishga va aholining erkin, farovon xayot kechirishiga keng imkoniyatlar yaratdi.

Ma'lumki, sobiq SSSR da umumittifoq mehnat taqsimoti ta'sirida har bir iqtisodiy rayon va har bir ittifoqdosh respublika ma'lum bir kompleksga ixtisoslashgan edi. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti pahta kompleksiga ixtisoslashgan edi va bu yerda paxta ishlab chiqarish, uning mahsulotlarini qayta ishlash va unga xizmat ko'rsatuvchi tarmoqlar rivojlangan edi. Shuning uchun, respublika iqtisodiyotining bir tomonlama rivojlanganligi natijasida, sobiq ittifoq respublikalari orasidagi kooperatsiya aloqalarining barbod bo'lishi oqibatida iqtisodiyotning holati keskin yomonlashdi, ya'ni iqtisodiyotning sanoat va boshqa tarmoqlarida mahsulot ishlab chiqarish keskin kamayib ketdi, birinchi darajali zaruratga ega bo'lgan mahsulot yetishmasligi sezilaboshladi va axolining turmush darajasi pasayaboshladi. Tabiiyki, kuchli iqtisodiy potencialga ega bo'lgan, yer qa'rida ko'plab miqdorda Mendeleyev jadvalining deyarli barcha elementlari bo'lgan, juda qulay tabiiy-iqlimiy sharoitga, rivojlangan kommunikatsiya vositalariga va iste'dodli kadrlarga ega bo'lgan O'zbekiston sharoitida bunday ahvolga rozi bo'lish mumkin emas edi.

Mamlakat raxbariyati qat'iyat bilan boshlagan ilmiy-amaliy asoslangan, aniq maqsadga yo'naltirilgan kompleks chora – tadbirlari (shu jumladan jaxon moliyaviy – iqtisodiy inqirozining salbiy ta'siriga qarshi kurash) natijasida O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti asta – sekinlik bilan kompleks rivojlangan iqtisodiyotga aylana bordi.

Xozirgi jaxon moliyaviy – iqtisodiy inqirozi sharoitida mamlakatimizda iqtisodiyotni yanada rivojlantirish, uning tarkibini kengaytirish va takomillashtirish, uning samadorligini oshirish bo'yicha katta tadbirlar amalga oshirilayotir va ular 2004 yildan boshlab iqtisodiyotimizning rivojlanish sur'atlarini jadallashtirib yubordi (1- jadval).

1- jadval

O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari (oldingi yilga nisbatan foizlarda)².

№	Ko'rsatkichlar	2004	2009	2010	2011
1	Yalpi ichki maxsulot	107,7	109,0	108,1	108,3
2	Sanoat ishlab chiqarishi xajmi	109,4	112,7	109,0	112,7
3	Yalpi qishloq xo'jaligi maxsuloti	110,1	104,5	105,7	105,3

Iqtisodiyotning bunday jadal sur'atlar bilan rivojlanishiga, tarkibining takomillashuviga va samaradorligining oshishiga kichik biznes subyektlarining ta'siri

² O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlaridan.

tobora oshib borayotir. Masalan, kichik biznes subyektlarining yalpi ichki maxsulot ishlab chiqarishdagi ulushi 1998 yildagi 22,6 foizdan 2010 yilda 52,5³ foizgacha o'sdi.

Ozbekiston Respublikasida so'nggi olti yil mobaynida faoliyat yuritayotgan kichik biznes subyektlari soni 1,9 barobar ko'paydi va 2010 yilga kelib ular soni 400 mingtadan oshib ketdi.⁴

Ozbekiston Respublikasini ijtimoiy – iqtisodiy rivojlantirish boyicha oxirgi paytlarda erishilgan yutuqlar Xalqaro valyuta jamg'armasi, boshqa obro'li xalqaro tashkilotlar va chet el analitik Markazlari tomonidan tan olindi, hamda Ozbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimov tomonidan olib borilayotgan mamlakatimizda makroiqtisodiy mo'tadillikni va iqtisodiy rivojlanishning jadal sur'atlarini ta'minlovchi iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish, strukturaviy islohotlarni jadallashtirish siyosatining hattoki xozirgi jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida ham nihoyatda samaradorligini ta'kidladilar.

2.2. Kichik biznesning va tadbirkorlik tushunchasi, ko'rsatkichlari va asosiy afzalliklari

Yuqorida ko'rib o'tganimizdek, kichik biznes subyektlari Ozbekiston Respublikasi iqtisodiyotida muhim o'rin egallaydi. Farovonligimizning oshib borishini va iqtisodiyotimizning samaradorligining o'sishini bozor munosabatlarining rivojisiz, tadbirkorlikning keng yoyilishisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Shunday ekan, "kichik biznes subyektlari kimlar?",- degan savol tug'iladi.

Kichik biznes subyektlari katta korxonalardan xech qanday farq qilmaydilar va ulardan faqatgina miq'yos (razmer) lari bilan farq qiladigan korxona, tashkilotva mikrofimalardir, yoki kichik korxonalar deganimizda, qandaydir boshqa korxonalar tushunmay, balki barcha mulkchilik shakllariga asoslangan oddiy korxonalar tushunilib, ulardan faqat miq'yoslari bilan farq qiladilar. Amaldagi qonunchilikka binoan kichik biznes subyektlari iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida, mulkchilikning barcha shakllarida tuzilishi va taqiqlanmagan barcha faoliyat turlari bilan shug'llanishi mumkin.

Kichik biznes subyekti – xuquqiy shaxs. U nomi yozilgan o'z muxriga, mustaqil balansga, bank muassasalarida xisob raqamiga ega bo'lishi lozim. U o'z nomidan shartnomalar tuzadi, o'z mulkiy xuquqlari va burchlariga ega bo'ladi. Hakamlilik sudi va betaraf hakamlilik sudlarida da'vogar yoki javobgar sifatida chiqishi mumkin.

Kichik biznes subyekti:

- fuqarolar, oila a'zolari va birgalikda faoliyat yuritayotgan boshqa shaxslar;

- davlat, ijarachi, jamoa, qo'shma korxonalar, jamoat tashkilotlari va ularning korxonalari, akcionerlik jamiyatlari va boshqa xuquqiy shaxslar;

³.Karimov I. A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga hizmat qiladi. Xalq so'zi gazetasi 2011 yil 22 yanvar.

⁷.O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlaridan.

- davlat mulkini tasarruf etish topshirilgan idoralar;
- jismoniy va xuquqiy shaxslar hamkorligida tashkil etilishi mumkin.
- kichik biznes subyektlarini tashkil etish ko'p mablag' va ko'p vaqt talab\

etmaydi;

- kichik biznes subyektlarini har qanday, xattoki eng kichik aholi punktlarida ham yoylashtirish mumkin. Bu esa Respublikamizning demografik o'ziga hosligi, ya'ni aholi sonining o'sish sur'atlari balandligi va natijada aholini ish joylari bilan ta'minlash muammolarini tezlik bilan hal qilishga imkon beradi. Bularning hammasi bizning Respublikamiz sharoitida alohida ahamiyat kasb etadi;

- bozor konyunkturasi talablariga tez moslashadi;

- mahalliy va ikkilamchi hom-ash'yodan maksjmal foydalanish imkonini beradi;

- ichki bozorni iste'mol tovarlari va xizmatlar bilan qisqa muddatlarda to'ldirish imkoniga ega;

- sog'lom raqobatni kuchaytirishga, mahsulot sifatini yaxshilashga, chakana narhlar pasayishiga sharoit yaratadi.

- yangi ish joylari yaratish va aholi punktlarining infrastrukturasini rivojlantirish bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishga imkoniyatlar yaratadi;

- byudjetni ishsizlik bo'yicha nafaqalar to'lash bilan bog'liq harajatlardan ozod etadi.

Kichik biznes subyektlarining samaradorligiga eng yaxshi tasnifni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov berib o'tgan edi. "Kichik biznes – jamiyatda ham iqtisodiy, ham siyosiy vaziyatni mo'tadillashtirishga yordam beradigan o'rta tadbirkorlar sinfining paydo bo'lishi demakdir. Bu - Respublika bozorini zarur iste'mol tovarlari va xizmatlar bilan boyitishdir. Bu yangi ish o'rinlaridir. Shuni hamisha nazarda tutish kerakki, faqat kichik va xususiy tadbirkorlikni keng, hamma joyda rivojlantirish hisobigagina g'oyat keskin muammoni - aholining, ayniqsa qishloq joylarda va ortiqcha mehnat zahiralarini ko'rsatish soxasini rivojlantirishga qanday katta ahamiyat berilayotganini yana mavjud bo'lgan regionlarda ish bilan bandligini ta'minlash vazifasini hal qilishga qodir bo'lamiz."⁵

Kichik biznesning ahamiyati ayniqsa jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davom etayotgan hozirgi paytda yanada oshib bormoqda. Bu fikrni Prezident I.A.Karimov o'zining O'zbekiston Respublikasi Konstituciyasining 19 yilligiga bag'ishlangan tantanali majlisda so'zlagan ma'ruzasida "Bugungi kunda kichik biznes va hususiy tadbirkorlik o'zining iqtisodiyotimizdagi o'ta muhim va salmoqli hissasi, roli va ta'siri, soda qilib aytganda, boshqa hech bir soha va yo'nalish o'rnini bosolmaydigam katta ahamiyati bilan davlat va jamiyatimiz rivojida alohida o'rin egallatdi,"-degan so'zlari, hamda O'zbekiston Respublikasida 2011 yilni "kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili" deb e'lon qilinishi ham tasdiqlab turibdi.

Yuqoridagilarni e'tiborga olib Respublika rahbariyati kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni tezkor rivojlantirish masalalariga o'zining iqtisodiy siyosatining

⁵ Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. – T.: O'zbekiston, 1997. -197 b.

ustuvor yo'nalishi sifatida qarab, ularga turli hil va jumladan soliqdan imtiyozlar berib kelmoqda. Buni Ozbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning "Yana bir muhim masala kichik biznes va hususiy tadbirkorlik sohasi uchun soliq va boshqa to'lovlar borasida qulaylik va yengilliklar yaratish bilan bog'liqdir" ⁶, - deb aytgan so'zlari ham tasdiqlab turibdi

Tahlillar korhonalarga asossiz ravishda kichik biznes subtekti maqomini berish, ularning kichik biznesga beriladigan imtiyozlardan o'rinsiz va nohaq foydalanishlariga olib kelishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Shuning uchun korhona va tashkilotlarga «kichik biznes subtekti» maqomini berish xuquqini beruvchi mezonni to'g'ri tanlab olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuning uchun dunyoda kichik biznesga doimiy ravishda alohida ahamiyat berib kelinmoqda, natijada kichik biznes ilg'or mamlakatlar iqtisodiyotining yetakchi qismiga aylangan (2-jadval).

2-jadval
Ayrim ko'rsatkichlar bo'yicha kichik biznes subyektlarining
hususiyatlari ⁷, foizlarda

№	Mamlakat	kichik korhona-larning xo'jalik yurituvchi sub-yektlardagi ulushi	kichik korhona-larda ishlovchi-larning barcha ishlovchilardagi ulushi	kichik korho-nalardagi yil-lik sotuvining umumiy so-tuvdagi ulushi	kichik korhona-lar ning milliy daromad-dagi ulushi
1	AQSH	99,8	53,0	45,0	34,9
2	Yaponiya	99,3	77,7	51,8	56,6
3	Germaniya	87,7	66,0	-	47,4
4	Buyuk Britaniya	75,8	52,0	39,0	-

Shunday qilib, kichik biznes subyektlarining yuqori samaradorligiga bugungi kunda hech qanday shubha qolmadi, shuning uchun ularga katta imtiyozlar berilgan va bu imtiyozlardan bunga xuquqi bo'lmagan xo'jalik yurituvchi subyektlar ham foydalanishga harakat qiladilar. Buning oldini olish uchun korxona va tashkilotlarga kichik biznes subyekti maqomini beruvchi me'zonni qat'iy belgilab qo'ymoq zarur.

Bunday me'zon sifatida quyidagi:

- ishlovchilar soni;
- ishlab chiqarish quvvatlari;
- sotilgan mahsulot miqdori;
- asosiy fondlar qiymatining miqdori kabi ko'rsatkichlarni qo'llash mumkin.

⁶ Karimov I. A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga hizmat qiladi. Xalq so'zi gazetasi 2011 yil 22 yanvar.

⁷ Собиров Х.Р., Фаттахов А. А., Иминов О. Н. «Налогообложение малого и среднего бизнеса в Республике Узбекистан» Т, Молия, 2000, -41 б.

Chet el adabiyotlarida, kichik biznes subyektlari qatoriga 1dan 100 kishigacha ishlovchi xo'jalik yurituvchi subyektlar kiritiladi:

- 1 dan 20 kishigacha – hunarmandchilik ustahonalari;
- 20 dan 100 kishigacha – kichik korxonalar.

Ammo, o'rganishlar shuni ko'rsatadiki, dunyoning turli mamlakatlarida xo'jalik yurituvchi subyektlarni kichik biznes subyektlari qatoriga kiritish me'zonlari masalasida yagona fikr yo'q. Masalan, kichik biznesning ahamiyati juda baland bo'lgan Yaponiyada xususiy korxonalar 7 guruh (1 kishidan 4 kishigacha, 5-9, 10-29,30-49, 50-99, 100-299, 300-499 gacha) ga bo'lingan.

Germaniyada ancha yirik guruhlash qo'llaniladi (20-49, 50-99, 100-199, 200-499).

Buyuk Britaniyada xo'jalik yurituvchi subyektlarni kichik biznesga kiritish 3 ta ko'rsatkich asosida amalga oshiriladi, ya'ni ishlovchilar sonidan tashqari balans miqdori va yillik oborot miqdori qo'llaniladi.

AQSHda tarmoqlar xususiyatini xisobga olib "yillik sotuv miqdori" ko'rsatkichi qo'llaniladi. Masalan, transportda yillik sotuv miqdori 3,5 dan 20 mln. dollar orasida, qurilishda – 9-21, ulgurji savdoda-15-35, chakana savdoda -3,5 – 13,5, xizmat ko'rsatish sohasida 2,5 – 14,5 mln. dollar⁸ orasida bo'lsa, bu xo'jalik yurituvchi subyekt kichik biznes subyekti hisoblanadi.

Shunday qilib, xo'jalik yurituvchi subyektlarni kichik biznes subyekti qatoriga kiritish me'zonlari masalasida dunyoda yagona yondoshuv yo'q.

Ozbekiston Respublikasida hozirgi paytda korxona va tashkilotlarga kichik biznes subyektlari maqomini berish xuquqiga ega bo'lgan me'zon sifatida yuqoridagi ko'rsatkichlardan faqat bittasi, ya'ni "ishlovchilar soni" ko'rsatkichi qabul qilingan.

E'tirof etish lozimki, ishlovchilar qatoriga korxonaning o'zining barcha toifadagi ishlovchilaridan tashqari, shu korxonaning filiallari, docherniy korxonalari va vakolathonalarining ishlovchilari, hamda shartnomalar bo'yicha ish bajaruvchilar ham kiradi.

Ozbekiston Respublikasi Prezidentining 2003 yil 30 avgustdagi "Ozbekiston Respublikasi Prezidentining 1998 yil 6 apreldagi "Xususiy tadbirkorlik, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish choralari to'g'risida"gi farmoniga o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritish to'g'risida" gi farmoniga muvofiq kichik biznes subyektlari qatoriga quyidagilar:

- yakka tadbirkorlar;
- mikrofirmalar va kichik korxonalar kiritiladi.

Iqtisodiy islohotlarning chuqurlashuvi va konkret vaqt sharoitlarining o'zgarishi natijasida xo'jalik yurituvchi subyektlarni kichik biznes subyekti qatoriga kiritish me'zonlarining miqdorlari ham o'zgarishi mumkin (3-jadval).

3 – jadval

Ozbekiston Respublikasida xo'jalik yurituvchi subyektlarni kichik biznes subyektlari qatoriga kiritish me'zonlari (ishlovchilar soni ortiq bo'lmasligi lozim)

№	Iqtisodiyot tarmoqlari	1998	1998 ⁹	2011	2011 ¹⁰
---	------------------------	------	-------------------	------	--------------------

⁸ Собиров Х.Р., Фаттахов А. А., Иминов О. Н. «Налогообложение малого и среднего бизнеса в Республике Узбекистан» Т, Молия, 2000, -43 б.

		Mikro-firma	Kichik korxona	Mikro-firma	Kichik korxona
1.	Ishlab chiqarish tarmoqlarida	10	40	20	-
2.	Xizmat ko'rsatish va boshqa noishlab chiqarish tarmoqlarida	-	-	10	-
3.	Ulgurji, chakana savdo va umumiy Ovqatlanishda	5	10	5	-
4.	Yengil, oziq-ovqat va mebel sanoati, metal va yog'ochga ishlov berish, asbobsozlik va qurilish materiallari ishlab chiqarishda	-	-	-	100
5.	Mashinasozlik, metallurgiya, issiqlik – energetika va kimyo sanoati, qishloq xo'jaligi maxsulotlari ishlab chiqarish va qayta ishlash, qurilishda va boshqa ishlab chiqarish sohalarida	10	20	-	50
6.	Fan, fanga xizmat qilish, transport, aloqa, xizmat korsatish, savdo va umumiy ovqatlanishda va boshqa noishlab chiqarish tarmoqlarida	5	10	-	25

Jadvaldan ko'rinib turiptiki, kichik biznes subyektlarining me'zonlari harbir tarmoqda bir hil emas, balki turlichadir. Masalan:

1. Mikrofirma bo'lishi uchun hodimlar soni:

- ishlab chiqarish tarmoqlarida – 20 tadan;
- hizmat ko'rsatish va boshqa noishlabchiqarish tarmoqlarida-10 tadan;
- ulgurji, chakana savdo vo umumiy ovqatlanish da – 5 tadan oshmasligi

lozim.

2. Kichik biznes subyekti bo'lishi uchun hodimlar soni:

- yengil, oziq-ovqat, mebel sanoatlarida, metal va yog'ochga ishlov berish, asbobsozlik va qurilish materiallari ishlab chiqarishda-100 tadan;
- Mashinasozlik, metallurgiya, issiqlik – energetika va kimyo sanoati, qishloq xo'jaligi maxsulotlari ishlab chiqarish va qayta ishlash, qurilishda va boshqa ishlab chiqarish sohalarida – 50 tadan;
- Fan, fanga xizmat qilish, transport, aloqa, xizmat korsatish, savdo va umumiy ovqatlanishda va boshqa noishlab chiqarish tarmoqlarida – 25 tadan oshmasligi lozim.

Ozbekiston Respublikasi iqtisodiyoti holatini mamlakatimiz oldida turgan asosiy ijtimoiy-iqtisodiy vazifalardan, hamda kichik biznesni ustuvor sur'atlar bilan rivojlantirish chiqib chuqur o'rganish, korxonalar va tashkilotlarni kichik biznes subyektlari qatoriga qo'shish xuquqini beruvchi me'zon sifatida hozir qo'llanilib kelayotgan “ishlovchilar soni” ko'rsatkichining o'zi yetarli emas. Shuning uchun me'zon sifatida kichik biznes subyektlariga har taraflama baho beraoladigan sintetik

⁹ Ozbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1998 yil 15 apreldagi 159-sonli qarori.

¹⁰ Ozbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining “2004 yilgi Dalat byudjeti parametrlari to'g'risida”gi qarori.

ko'rsatkich, ya'ni "eng katta smenadagi ishlovchilar soni" ko'rsatkichini qo'llashni taklif etamiz.

Bu ko'rsatkichni qo'llash ish joylari tanqisligi yaqqol sezilib turgan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida qo'shimcha investitsiyalar sarflamasdan turib yangi ish joylarini barpo etish, asosiy fondlardan foydalanishni oshirish, yangi qurilish uchun zarur bo'lgan yer sathini tejash, yangi kommunikatsiyalar qurishni talab etmasdan turib ishlab chiqarish quvvatlarini 3 baravargacha oshirishga va natijada bozorda talab katta bo'lgan turli hil sifatli mahsulotlarni ishlab chiqarishni ko'paytirishga imkon yaratadi.

3. 2011-2015 yillarda O'zbekiston Respublikasi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risidagi Qarori va "Mustahkam oila yili" davlat dasturidan o'rin olgan ijtimoiy-iqtisodiy masalalar.

Yuqorida kichik biznesning samaradorligiga va uni tezkor rivojlantirish Respublika iqtisodiyotini rivojlantirishni jadallashtirishga va samaradorligini oshirishga imkon yaratishiga ishonch hosil qildik. Shuni e'tiborga olib, mamlakatimizda 2011 yil "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili" deb e'lon qilinib, shu bo'yicha maxsus dastur qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov «...kichik biznesning ihcham va xarakatchanligi, bozor konyunkturasi o'zgarishlari va istemolchilar ehtiyojlariga nisbatan tez moslasha olishi uni jahon iqtisodiy inqirozi davrida yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadini oshirish borasida eng qulay va maqbul vositaga aylantiradi»¹¹, deb ko'rsatib o'tdi va kichik biznesni jadal sur'atlar bilan rivojlantirish zaruratini ustuvor vazifa qilib belgilab berdi. Bu vazifalarni muvaffaqiyatli yechishga qaratilgan qonunchilik xujjatlarini uzluksiz ravishda qabul qilinib kelinayotir.

Bu yo'nalishdagi birinchi qonunchilik xujjati bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1994 yil 21 yanvardagi «Iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, xususiy mulkni himoya qilishni va tadbirkorlikni rivojlantirishni ta'minlash choralari to'g'risida»gi farmoni bo'ldi. Undan keyin 1995 yil dekabrda O'zbekiston Respublikasining «Kichik va hususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni tartibga solish to'g'risida»gi qonuni, 1998 yil 9 aprelda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «hususiy tadbirkorlik, kichik biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi 1987-sonli farmoni, 1998 yil 15 aprelda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Soliq solishning soddalashtirilgan tizimiga o'tgan mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun soliq solish to'g'risida» gi 159-sonli va 1998 yil 27 mayda «Kichik tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirish mexanizmini takomillashtirish to'g'risida»gi 232-sonli qarorlari qabul qilindi.

Kichik biznes rivojlangani va mamlakat iqtisodiyotida uning ahamiyati

¹¹ I.A.Karimov. IJK-1717-sonli «Mustahkam oila yili» Davlat dasturi. 2012 yil 27 febral.

oshgani sari uni rivojlantirishini boshqarish jarayoni, davlat boshqaruv organlari va bozor infrastrukturasini tomonidan qo'llashning turli shakllarini maqsadga yo'naltirish masalalari tobora ko'proq ahamiyatga ega bo'lmoqda.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning "Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi" mavzusida so'zlagan nutqi bo'yicha ustivor vazifalar.

Kichik biznesning samaradorligi uni tezkor rivojlantirish Respublika iqtisodiyotini rivojlantirishni jadallashtirishga va samaradorligini oshirishga imkon yaratishiga olib keladi. Shuni e'tiborga olib, mamlakatimizda 2011 yil "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili" deb e'lon qilindi I.A.Karimov «...kichik biznesning iham va xarakatchanligi, bozor konyunkturasi o'zgarishlari va istemolchilar ehtiyojlariga nisbatan tez moslasha olishi uni jahon iqtisodiy inqirozi davrida yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadini oshirish borasida eng qulay va maqbul vositaga aylantiradi»¹², deb ko'rsatib o'tdi va kichik biznesni jadal sur'atlar bilan rivojlantirish zaruratini ustivor vazifa qilib belgilab berdi.

Buning isboti sifatida O'zbekiston Respublikasi rahbariyati tomonidan quyidagi qonunchilik hujjatlarining qabul qilinganini ko'rish mumkin:

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 11 apreldagi «Chet el hususiy investitsiyalarini to'g'ridan-to'g'ri jalb qilishni rag'batlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 20 iyundagi «Mikrofirmalar va kichik korhonalarni rivojlantirishni rag'batlantirish borasidagi chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 27 dekabrda 244-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2006 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida»gi qarori;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 18 dekabrda 532-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2007 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida»gi qarori;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 12 dekabrda 744-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2008 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida»gi qarori;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 29 dekabrda 1024-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2009 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida»gi qarori;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 22 dekabrda 1245-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2010 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida»gi qarori;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda 1449-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida»gi qarori;

¹² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning "Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi" mavzusida so'zlagan nutqi.

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7- fevraldagi 1474-sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili” davlat dasturi to’g’risida”gi qarori.

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24- avgustdagi 4364- sonli ““Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo’shimcha chora-tadbirlari to’g’risida”gi farmoni.

Yuqorida keltirilgan hujjatlar majmuasi kichik biznesni rivojlantirish bo’yicha iqtisodiy islohotlar talablaridan kelib chiqib, kichik biznesni qo’llab-quvvatlash tizimini strategik takomillashtirish bo’yicha xuquqiy asos bo’lib xizmat qiladi.

Nazorat va muhokama uchun savollar.

1. O'zbekiston iqtisodiyotining ohirgi yillardagi rivojlanishi.
2. Kichik biznesning rivojlanish sur’atlari.
3. Kichik biznesning O'zbekiston iqtisodiyotida tutgan o’rni.
4. Korhonalarga kichik biznes subyekti maqomini berish me’zoni.
5. Kichik biznesning afzalliklari.
6. Kichik biznesni rivojlantirishning xuquqiy asoslari.
7. Kichik biznes subyekti yuridik shahslar qatoriga kiradimi?
8. Kichik biznesning rivojlanish istiqbollari.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar.

1.O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr- O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, - T.: «Adolat», 2010 y.- 400 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24- avgustdagi 4364- sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo’shimcha chora-tadbirlari to’g’risida”gi farmoni.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi 1474 sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili” davlat dasturi to’g’risida”gi qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda 1449 sonli “O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko’rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to’g’risida”gi qarori.

5. . Karimov I.A. Vazirlar Maxkamasining «2011 yilning asosiy natijalari va 2012 yilda ijtimoiy-iqtisodiy ustuvor rivojlantirish”ga bag’ishlangan majlisidagi ma’ruzasi. Xalq so’zi gazetasi 2012 yil 20 yanvar soni.

6. Karimov I.A. Jahon moliyaviy - iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo’llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009, -15 - b.

7. Муталов А., Муталова Д. Налогообложение малого бизнеса и предпринимательства. – Т.: Иктисодиёт, 2010.-112 с.

WEB saytlar:

1. http://www.soliq.uz	- O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi sayti.
2. http://www.gov.uz	- O'zbekiston Respublikasi Xukumati sayti.
3. http://www.mf.uz	- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.
4. http://www.stat.uz	- O'zbekiston Respublikasi Statistika Davlat Qo'mitasi sayti.

KICHIK BIZNESNI SOLIQQA TORTISH.

Kalit so'zlar: *soliq, soliqqa tortish, yagona soliq to'lovi, kichik biznes, soddalashtirilgan, umumbelgilangan, umumdavlat.*

Kichik biznesni ustuvor sur'atlar bilan rivojlantirish masalasini O'zbekiston Respublikasi rahbariyati o'zining soliq siyosatining eng asosiy vazifalari qatoriga qo'yadi. Kichik biznesning rivojlanish sur'atlarini jadallashtirishga qaratilgan choralarning asosiylaridan biri bo'lib, ularni soliqqa tortishning eng samarali tartiblaridan biri bo'lgan soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibiga o'tkazish hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida «Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi - soliq to'lovchilarning ayrim toifalari uchun qollaniladi va yagona soliq to'lovini, yagona yer solig'ini hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lashning mahsus qoidalari qo'llanilishini, shuningdek mazkur soliqlar bo'yicha soliq hisoboti taqdim etilishini nazarda tutadi»¹³-deb keltirilgan.

O'zbekiston Respublikasida soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibiga o'tkazilgan yuridik shahslarning eng ko'p qismi «yagona soliq to'lovi» to'lovchilari bo'lib, ular barcha tarmoqlarning kichik biznes subyektlarini va undan tashqari, miq'yosidan qat'iy nazar, savdo va umumiy ovqatlanish korhonalarini, hamda lotereyalar tashkil qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasidagi yuridik shahslarni o'z ichlariga oladilar.

«Yagona yer solig'i» to'lovchilarining miq'yosi ancha tor bo'lib, bu soliq to'lovchilari qatoriga faqatgina qishloq ho'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar va qishloq ho'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba- eksperimental ho'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba ho'jaliklari kiradi.

«Qat'iy belgilangan soliq» ning to'lovchilari qatoriga faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yuridik shahslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar kiradi.

Yagona soliq to'lovi to'lovchilari davlatning byudjetdan tashqari mahsus jamg'armalariga majburiy ajratmalar to'lashdan ham ozod etilgan, ammo yagona yer solig'i to'lovchilari – ozod etilmaganlar.

O'zbekistonda soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibiga o'tkazilgan ho'jalik yurituvchi subyektlar to'lovchi soliq tushumlari Respublika byudjeti daromadlarini va ayniqsa to'g'ri soliqlarni shakllantirishda sezilarli o'rin tutadi (4-jadval va 1 va 2 - rasmlar).

4-jadval

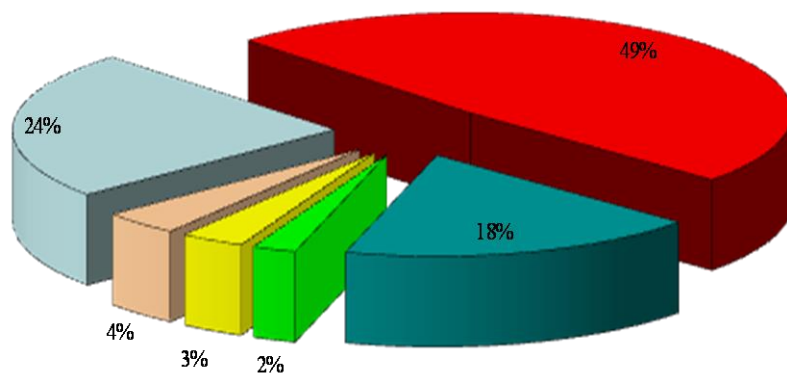
Davlat byudjeti daromadlari tarkibida yagona soliq to'lovi va qat'iy belgilangan soliqning tutgan o'rni, foizlarda¹⁴

¹³ O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr. – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. T.: «Adolat», 2010 y. -349 b.

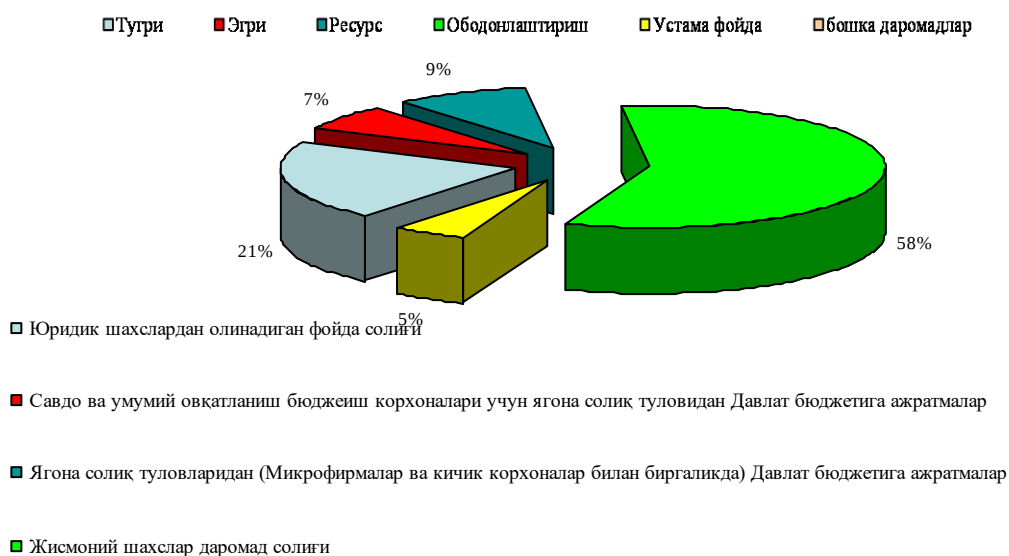
¹⁴ Moliya vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

	Кўрсаткичлар	2005 йил	2008 йил	2009 йил	2010 йил	2011 йил
1	Ягона солиқ тўлови (ягона солиқ)					
	Тўғри солиқларда	9,32	9,13	8,52	8,11	7,93
	Бюджет жами даромадларида	2,44	2,36	2,04	1,99	1,83
2	Тадбиркорлик билан шуғулланувчи юридик ва жисмоний шахслар қатъий белгиланган солиғи					
	Тўғри солиқларда	4,98	5,26	4,44	4,57	4,72
	Бюджет жами даромадларида	1,3	1,36	1,06	1,09	1,11

4-jadval va 1-hamda 2- rasmlardan ko'rinib turibdiki, soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibida to'lanadigan yagona soliq to'lovi 2010 yilda byudjet jami daromadining 1,83 foizini, to'g'ri soliqlarning esa 7,93 foizini bergan.

1-расм. 2010 йилда бюджет даромадларининг таркиби (фоизларда)¹⁵

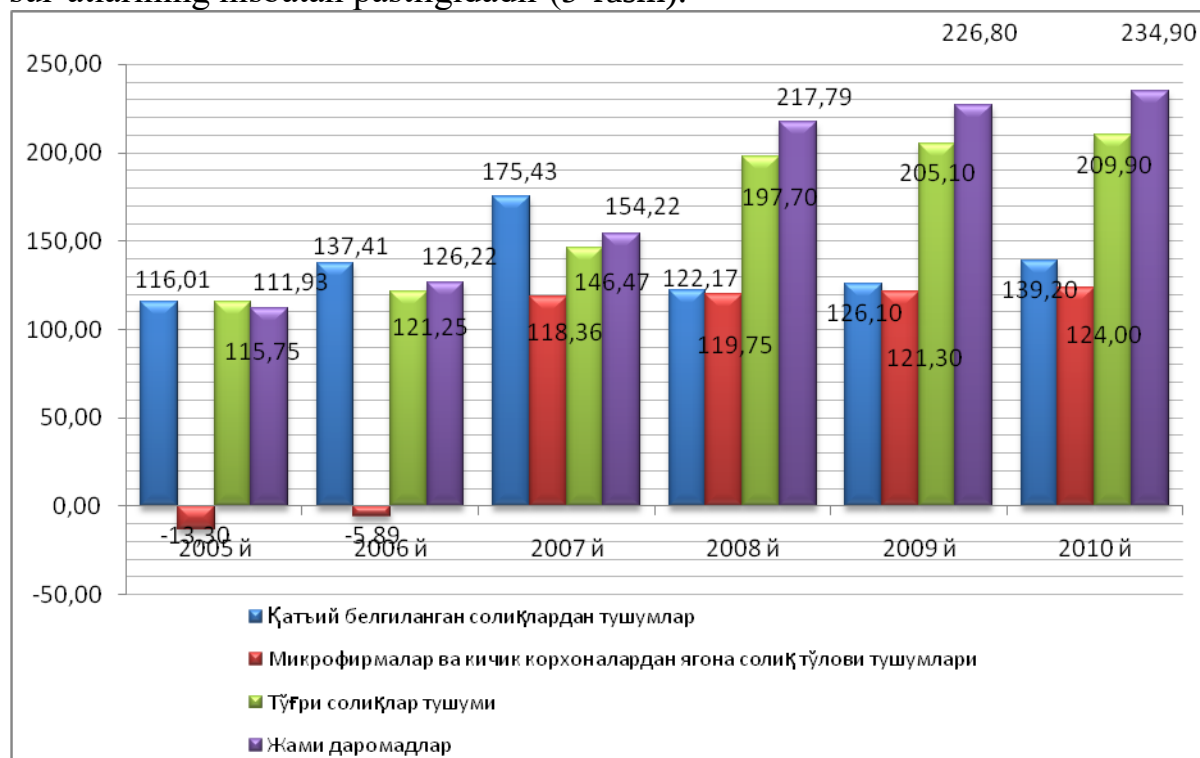

¹⁵ Молия вазирлиги Интернет маълумотлари асосида тузилган.

2–расм.2010 йилда тўғри солиқлар тушумлари таркиби (фоизларда)¹⁶

Yagona soliq to'lovining to'lovchilari bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalarning Respublika byudjeti daromadlaridagi va to'g'ri soliqlar tarkibidagi ulushlari o'sish o'rniga pasaygan, ya'ni 2009 yilda yagona soliq to'lovining ulushi byudjet jami daromadlarida 2005 yildagi 2,44 foizdan 1,83 foizgacha, to'g'ri soliqlardagi ulushi esa 9,32 foizdan 7,93 foizgacha pasaygan.

Buning sabablari – yagona soliq to'lovi tushumlarining yillik o'sish sur'atlarining nisbatan pastligidadir (3-rasm).

3 – расм. Ўзбекистон Республикаси бюджети даромадларини шакллантирувчи солиқ тушумларининг 2005-2010 йиллардаги динамикаси ¹⁷

3 – rasmdan ko'rinib turibdiki, mikrofirmalar va kichik korxonalar to'laydigan yagona soliq to'lovining byudjetga tushumlari summasining o'sish sur'atlari byudjet jami daromadlarining va to'g'ri soliqlar tushumlarining o'sish sur'atlaridan past bo'lgan. Masalan, shu davrda byudjet jami daromadlari 139,4 foizga, to'g'ri soliqlar tushumlari 109,9 foizgacha o'sgan bo'lsa, yagona soliq to'lovi tushumlari hammasi bo'lib 39,2 foizga, ya'ni byudjet jami daromadlariga nisbatan deyarli 3,6 baravar, to'g'ri soliqlarga nisbatan deyarli 2,7 baravar sekinroq o'sgan.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibida qo'llaniladigan yagona soliq to'lovi umumbelgilangan tartibdagi quyidagi umumdavlat va mahalliy soliqlarning:

- yuridik shahslardan olinadigan foyda solig'i;
- qo'shilgan qiymat solig'i;

¹⁷Молия вазирлиги Интернет сайти маълумотлари асосида тузилган.

- suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- mol-mulk solig'i;
- yer solig'i;
- obodonlashtirish va ijtimoiy infrastrukturani rivojlantirish solig'i,

hamda davlatning byudjetdan tashqari:

- pensiya jamg'armasiga;
- respublika yo'l jamg'armasiga;
- maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasiga ajratmalar o'rniga faqat bitta o'zi to'lanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996 yil 21 – dekabrda 469-sonli «O'zbekiston Respublikasining 1997 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida»gi qarori va undan keyingi qonunchilik hujjatlariga binoan kichik biznes subyektlariga soliqqa tortishning hohlagan tartibini tanlash huquqi berilgan, ya'ni ular hohlasalar soliqqa tortishning umumbelgilangan tartibida, hohlasalar soddalashtirilgan tartibida ishlashlari mumkin.

Shuning uchun ushbu ma'ruzada kichik biznes subyektlarining soliqqa tortishning umumbelgilangan va soddalashtirilgan tartiblarida faoliyat yuritishlarini alohida- alohida ko'rib chiqamiz.

KICHIK BIZNESNI UMUMBELGILANGAN TARTIBDA SOLIQQA TORTISH.

Soliqqa tortishning umumbelgilangan tartibida faoliyat yurituvchi kichik biznes subyektlari soliqlarni barcha yuridik shahslar kabi to'laydilar. Yuridik shahslardan undiriladigan soliqlar davlat byudjeti daromadlarining asosiy manbayi hisoblanadi. Shuning uchun korhonalarni soliqqa tortish samaradorligini oshirish mamlakatni rivojlantirish va inqirozga qarshi kurash bo'yicha davlat dasturlarini bajarishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Yuridik shahslar-bu:

- O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq tashkil etilgan o'z egaligida, ho'jalik boshqaruvida yoki tezkor boshqaruvida alohida mulki bo'lgan va shu mulk bilan o'z majburiyatlariga javob beradigan, davlat idoralarida ro'yhatdan o'tgan, soliq idoralarida INN ga, bankda o'z hisob raqamiga, mustaqil buhgalteriya balansga yoki smetaga, o'z muhriga ega bo'lgan, o'z nomidan mulkiy va shahsiy ega bo'lgan mulksiz huquqlarga ega bo'lishi va tadbirlar amalga oshirishi, mas'ul bo'lishi, sudda talabgor yoki javobgar bo'lishi mumkin bo'lgan korhonalar, tashkilotlar, birlashmalar va boshqa ho'jalik yurituvchi sub'yektlardir;

- chet mamlakat qonunchiligiga muvofiq tashkil etilgan va O'zbekiston Respublikasida fuqarolik huquqiga ega bo'lgan chet el yoki halqaro tashkilotlardir.

Yuridik shahslar, shu jumladan kichik biznes subyektlari soliq to'lovchilar qatoriga kirishlari uchun ruhsat berilgan qandaydir faoliyatdan foyda (daromad) olishlari, yuridik shahs faoliyati natijasida paydo bo'lishi mumkin bo'lgan qarzning o'rnini bosish uchun albatta mulkka ega bo'lishlari lozim.

Umumbelgilangan soliqlar qaysi byudjetga borib tushishiga qarab:

- umumdavlat soliqlari va yig'implari;

- mahalliy soliqlar va yig'implarga guruhlanadi.

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDAN UNDIRILADIGAN UMUMDAVLAT SOLIQLARI

O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga muvofiq yuridik shahslardan, shu jumladan kichik biznes subyektlaridan undiriladigan umumdavlat soliqlari qatoriga:

- yuridik shahslardan olinadigan foyda solig'i
- qo'shilgan qiymat solig'i
- aksiz solig'i
- yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va mahsus to'lovlar
- suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.

III. KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDAN OLINADIGAN FOYDA SOLIG'I.

***Kalit so'zlar:** soliq, soliqqa tortish, foyda, kichik biznes, soliq to'lovchi, obyekt, imtiyoz, hisoblash, soliqqa tortish bazasi, imtiyoz.*

Kichik biznes subyektlaridan olinadigan foyda solig'ining iqtisodiy Mohiyati.

Yuridik shaxslar to'laydigan soliqlar ichida foyda solig'i byudjet daromadlari tarkibida yetakchi o'rinni egallaydi va maksimal foyda olishni ko'zda tutadi. Bu soliq to'g'ri soliqlar guruhigakirgani uchun korhonalar faoliyatining moliyaviy natijalariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi.

Foyda solig'i deganda kichik biznes subyektlari foydasining bir qismini majburiy ravishda byudjetga olib qo'yish tushuniladi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 126 moddasiga muvofiq foyda solig'i to'lovchilari bo'lib yuridik shaxslar, shu jumladan quyidagi kichik biznes subyektlari xizmat qiladi:

- O'zbekiston Respublikasi rezidentlari;
- O'zbekiston Respublikasida doimiy muassasa orqali faoliyat yurituvchi yoki daromad manbayi O'zbekiston Respublikasida bo'lgan norezidentlar.
- . Quyidagi kichik biznes subyektlari foyda solig'i to'lovchilari bo'lmaydilar:
 - notijorat tashkilotlar;
 - soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibiga o'tkazilgan kichik biznes subyektlari.

2. Soliq to'lovchilar va soliq obyekt.

Kichik biznes subyektlaridan olinadigan foyda solig'i to'lovchilari bo'lishlari uchun quyidagi talablarga javob berishlari lozim:

- ma'n etilmagan faoliyatlardan biri bilan faoliyat yuritish natijasida foyda (daromad) olishi lozim;
 - o'z mulkiga ega bo'lishi lozim;
 - musnaqil tugallangan buxgalteriya balansiga ega lozim;
- bankda xisob raqamiga ega bo'lishi lozim;
- soliq inspeksiya'sida идентификацион raqamga ega bo'lishi lozim;
- xokimiyatda ro'yhatdan o'tgan bo'lishi lozim;

- o'z muxriga ega bo'lishi lozim.

Bir vaqtning o'zida barcha talablarga javob bergandagina kichik biznes subyekti foyda solig'i to'lovchisi bo'lishi mumkin.

Soliqqa tortish obyekt va bazasi. Ushbu soliq turi bo'yicha soliqqa tortish obyekt bo'lib quyidagilar foydasi (daromadi) ning umumiy miqdori hisoblanadi:

- O'zbekiston Respublikasi rezidentlari va O'zbekiston Respublikasida doimiy muassasa orqali faoliyat yurituvchi norezidentlar;

- O'zbekiston Respublikasi rezidentlari va manbayida soliqqa tortilmagan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari.

Soliqqa tortish bazasi - foyda (daromad) ning umumiy miqdoridan chegiriladigan harajatlarni olib tashlangandan keyin chiqqan qoldiq sifatida xosil bo'lgan soliqqa tortiladigan foydadir.

Xozirgi soliq davriga o'tkaziladigan o'tgan davr zararlari bo'lsa, soliqqa tortish bazasi shu zarar miqdoriga kamaytiriladi.

qonunchiligiga muvofiq milliy valyutada olgan daromadi bilan birga hisobga olinadi.

Foyda (daromadi) ning umumiy miqdoriga quyidagilar kiritiladi:

1. Maxsulot (ishlar, xizmatlar) sotishdan tushgan tushum. Tushum tarkibig quyidagi summalar kiritiladi:

- ortib yuborilgan maxsulotga tirkalgan hujjatlarda ko'rsatilgan

- buyurtmachi tomonidan tasdiqlangan bajarilgan ishlar dalolatnomasidagi

- xizmat ko'rsatilganini tasdiqlovchi hujjatlarda ko'rsatilgan.

2. Mol-mulkning sotish narhi bilan qoldiq qiymati orasidagi farq miqdorida hisoblanadigan asosiy vositalarni, nomoddiy aktivlarni, qimmatli qog'ozlarni, intellektual mulkni, materiallar va boshqa aktivlarni sotishdan olingan daromadlar.

3. Foizlar ko'rinishidagi daromadlar. Foizlarga deposit omonatlardan, qarz majburiyatlaridan va qimmatli qog'ozlardan olingan daromadlar.

4. Dividendlar

5. Tekinga olingan mulk.

6. Mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar.

7. Роялти.

8. Qaytarib berilmaydigan moliyaviy yordam.

9. Davo muddati o'tgan kreditorlik va deponentlik qarzlarni o'chirishdan olingan daromadarlar.

10. Ilgari undirib olingan xarajatlar, zararlar yoki ishonchsiz qarzlarning o'rnini to'ldirishdan olingan daromadlar.

11. Valyuta hisob raqami bo'yicha musbat farq.

12. Favqulodda daromadlar.

13. Boshqa daromadlar.

3.Soliq stavkalari.

Foyda solig'i stavkalari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining kelasi moliyaviy yil asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risidagi qarori bilan tasdiqlanadi.

Foyda solig'i stavkalari yil sayin pasayib borish xususiyatiga ega. Masalan,1998yili stavka 36%, 2005 yilda u 15%, 2007 yilda 10% va 2011 yil uchun u

9% qilib belgilangan. Shu bilan birga, foyda solig'i stavkalari foyda olishning oson yoki qiyinligiga qarab tarmoqlarda o'rtacha stavka (9%) dan farq qiladi (5-jadval).

5-jadval

Foyda solig'i stavkalari, foydaga nisbatan % da¹⁸

№	Soliq to'lovchilar	Stavka
1	Yuridik shahslar (2-3 bandlardagidan tashqari)	9
2	Tijorat banklari	15
3	Aukcionlar o'tkazishdan, gastrol-koncert faoliyati bilan shug'llanishga licenziyasi bo'lgan yuridik va jismoniy jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini o'tkazishdan daromad oluvchi yuridik shahslar	35
4	Erkin valyutaga sotiladigan o'z mahsuloti eksportining (Prezidentning 1997 yil 10 oktyabrdagi 1871 sonli farmonida ko'satilgan xomashyo tovarlaridan tashqari) eksportchi korhonalari uchun eksport ulushi:	
	Sotuvning umumiy hajmida 15 dan 30 foizni tashkil etganda	30%ga pasayadi
	Sotuvning umumiy hajmida 30 va undan ko'p foizni tashkil etganda	50%ga pasayadi
5	1 bandda keltirilgan xizmat sohasi korhonalari uchun plastik kartochkalarni qo'llab pul to'langan xizmatlar uchun	10%ga pasayadi

Doimiy korhona bilan bog'liq bo'lmagan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari daromad manbaida soliq ushlab qolinadigan daromadi quyidagicha soliqqa tortiladi (6-jadval).

6-jadval.

Norezidentlar daromadlariga soliq stavkalari ¹⁹

№	Soliqqa tortish obyektlari	Stavka, %
1.	Dividendlar va foizlar	10
2.	Sug'urta mukofotlari, sug'urta va qo'shimcha sug'urta risk to'lovlari	10
3.	Xalqaro aloqalar uchun telekommunikatsiyalar, xalqaro tashuvlar (fraxtdan daromadlar)	6
4	Royalti, ijaradan daromadlar, xizmat ko'rsatish, shu jumladan boshqaruv xizmatlaridan, maslaxatlar berishdan va boshqa daromadlar.	20

Doimiy korhona bilan bog'liq bo'lmagan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari daromad manbaida soliq ushlab qolinadigan daromadi quyidagicha soliqqa tortiladi (6-jadval).

4. Foyda solig'idan imtiyozlar.

Foyda solig'idan quyidagi yuridik shaxslar ozod etilgan:

-nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi, «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiyasi mulki bo'lgan shtatdagi islovchilarning yarmidan kam bo'lmagan qismini nogironlar, 1941-1945 yil urushi va mehnat veteranlari tashkil

¹⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 30 dekabrda 1675 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2012 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qarori.

¹⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 30 dekabrda 1675 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2012 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qarori

etadigan (savdo, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan syug'ullanuvchilardan tashqari);

- davolash muassasalari qoshidagi davolash-ishlabchiqarish ustahonalari;
- jazoni o'tash muassasalari;
- ichki ishlar organlari qoshidagi qo'riqlash bo'limlari.

Foyda soligidan quyidagi faoliyatdan olingan yuridik shaxslar foydasi ozod etilgan:

- protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun inventarlar ishlab chiqarish;
- shaxar yo'lovchi transportida yo'lovchilarni tashishdan olingan foyda;
- tarix va madaniyat yodgorliklarini ta'mirlashdan olingan foyda;
- investicion fondlarning xususiylashtirilgan korhonalar akcjyalarini sotib olishga yo'naltiriladigan foydasi;
- xalq banki tomonidan fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya xisobvaraqlaridagi ablag'lardan foydalanishdan olingan foyda.

Kichik biznes sub'yektlarining soliq solinadigan foydasi quyidagi summaga kamaytiriladi:

- ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalariga, madaniyat, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport muassasalariga, ta'lim muassasalariga, mahalliy davlat xokimiyati organlariga, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga beriladigan badallar, xomiylik va xayriya tariqasidagi mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning ikki foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;

- O'zbekiston Respublikasi vazirlar Mahkamasining qarori asosida kollejlari, akademik liseylar, maktablar va maktabgacha tarbiya ta'lim muassasalari qurilishiga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan foydaning 30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;

- ishlab chiqarishni modernizasiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jixozlashga, yangi texnologik jihoz xarid qikishga, ishlab chiqarishni yangi qurilish shaklida kengaytirishga, ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun foydalaniladigan binolar va inshootlarni rekonstruksiya qilishga, shuningdek ushbu maqsadlar uchun olingan kreditlarni uzishga, lizing obyekti qiymatining o'rnini qoplashga yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, tegishli soliq davrida hisoblangan amortizasiyani chegirib tashlagan xolda, ammo soliq solinadigan foydaning 30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;

- yosh oilalar toifasiga kiruvchi xodimlarga ipoteka kreditlari badallari to'lashga va (yoki) mulk sifatida uy-joy olishga tekin yonaltiriladigan mablg'lar summasiga, ammo soliq solinadigan bazaning 10 foizidan oshmagan miqdorda;

- diniy va jamoat birlashmalarining, xayriya jamg'armalarining mulkida bo'lgan korxonalar foydasidan shu birlashmalar va jamg'armalarning ustavda belgilangan faoliyatini amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan ajratmalari summasiga;

- qo'shimcha foyda solig'ini to'lovchilar uchun sof qo'shimcha foyda summasiga;

- banklarning soliq solinadigan foydasi jismoniy shaxslarning muddatli omonatlari, plastic kartochkalari bo'yicha omonatlar hamda joylashtirilgan

jamg'arma sertifikatlari hajmlarining ko'paygan summasiga bo'shagan mablag'larni yuqorida ko'rsatilgan omonatlar bo'yicha foiz stavkalarini oshirishga maqsadli yo'naltirish sharti bilan kamaytiriladi.

5. Soliqlarmi hisoblash va byudjetga to'lash tartibi.

Kichik biznes subyektlari ortib boruvchi yakun bilan chiqarilgan foyda solig'I bo'yicha soliq xisobini, soliq ro'yxatdan o'tgan joydagi soliq inspeksiyalariga yil choraklariga oid va yillik moliyaviy xisobotni taqdim etish muddatlarida topshiradilar.

Foyda solig'I bo'yicha xisobotlar, xisob-kitoblar qonun xujjatlarida belgilangan shakl va tartibda taqdim etiladi.

Kichik biznes subyektlari foyda solig'ini foyda solig'I bo'yichaxisobotlarni topshirish uchun belgilangan kundan boshlab 5 kun ichida to'laydilar.

Joriy to'lovlar belgilangan muddatlargacha to'lanmasa ularga nisbatan har bir kechiktirilgan kun uchun 0,07 foiz miqdorida penya moliyaviy jazo qo'llaniladi.

Xisobot davrida ish, xizmat realizasiyasidan olgan daromadi 200 karrali minimal ish xaqidan kam bo'lgan korxonalar chorakda bir marta tolov to'laydilar. Avvalgi choraklarda to'lagan soliqlari xisobgaolib boriladi.

Ko'proqlari har oyda to'laydilar.

Kichik biznes subyektlari ortib boruvchi yakun bilan chiqarilgan foyda solig'i bo'yicha soliq xisobini, soliq ro'yxatdan o'tgan joydagi soliq inspeksiyalariga yil choraklariga oid va yillik moliyaviy xisobotni taqdim etish muddatlarida topshiradilar.

Foyda solig'ini xisoblab chiqarish chog'ida chegirilgan xarajatlar ro'yxati 2006 yil 1 yanvardan boshlab kengaytirildi. Unga xususan, quydagilar kiritildi:

- banklar va boshqa moliya-kredit tashkilotlarining kreditlari uchun foizlar bo'yicha to'lovlar summolari, bundan banklar va boshqa moliya-kredit tashkilotlaridan investitsiya davrida capital qo'yilmalar tarkibiga kiradigan investitsiyalarga olingan kreditlar bo'yicha foizlar xamda muudati o'tgan va kechiktirilgan ssudalar bo'yicha foizlar mustasno;

- Xazmat yengil transporti va xizmat mikroavtobusini tutib turish va ijaraga olish xarajatlari;

- Qimmat qog'ozlarni chiqarish bilan bog'liq xarajatlar;

- Mukofotlashning tizimi shartlari bo'yicha ayrim mukofotlar va ular bo'yicha ijtimoiy jamg'armalarga ajratmalar.

Zararlarni ko'chirish mexanizmi joriy etildi, unga ko'ra soliq to'lovchi ushbu zarar ko'rilgan xisobot yilidan keying 5 yil davomida,

Keying davrlarning soliq solinadigan foydasini kamaytirish xisobiga, biroq joriy yilda soliq solinadigan foydaning 50%dan ko'p bo'lmagan miqdorda zararlarni ko'chirishga xaqlidir.

Kichik biznes subyektlari tugatilgan taqdirda soliq to'lovchidan kamroq bo'lgan davr uchun xisobotlar, soliq xisobini taqdim etishni yozma xabarnoma topshirish yo'li bilan talab qilib olishi mumkin. Xabarnomada buning sababi va xisobotlar, soliq xisobi qachonva qaysi davr uchun taqdim etilishi lozimligi ko'rsatiladi.

Kichik biznes subyektlari tugatish xaqida belgilangan tartibda qaror qabul qilingan taqdirda tugatuvchi komissiyasi 5 kunlik muddatda bu xaqda soliq o'rganini yozma ravishda xabardor qiladi.

Kichik biznes subyektlari tugatish xaqida qaror qabul qilingandan so'ng soliq to'lovchi 15 kun ichida soliq organiga xisobotlar, soliq xisobini taqdim etishi shart.

Foyda solig'i bo'yicha xisobotlar, xisob-kitoblar qonun xujjatlarida belgilangan shakl va tartibda taqdim etiladi.

Kichik biznes subyektlari foyda solig'ini foyda solig'i bo'yicha xisoblarni topshirish uchun belgilangan kundan boshlab 5 kun ichida to'laydilar.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr- O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, - T.: «Adolat», 2010 y.- 400 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24- avgustdagi 4364- sonli "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi 1474 sonli "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili" davlat dasturi to'g'risida"gi qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda 1449 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qarori.

5. . Karimov I.A. Vazirlar Maxkamasining «2011 yilning asosiy natijalari va 2012 yilda ijtimoiy-iqtisodiy ustuvor rivojlantirish»ga bag'ishlangan majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi gazetasi 2012 yil 20 yanvar soni.

6. Karimov I.A. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009, -15 - b.

7. Муталов А., Муталова Д. Налогообложение малого бизнеса и предпринимательства. – Т.: Иктисодиёт, 2010.-112 с.

WEB saytlar:

- 1. <http://www.soliq.uz> - O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi sayti.
- 2. <http://www.gov.uz> - O'zbekiston Respublikasi Xukumati sayti.
- 3. <http://www.mf.uz> - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.
- 4. <http://www.stat.uz> - O'zbekiston Statistika Davlat Qo'mitasi sayti.

IV. KICHIK BIZNES SUB'EKTLARIDAN OLINADIGAN AKCIZ SOLIG'I.

Kalit so'zlar: soliq, soliqqa tortish, akciz, obyekt, baza, stavka, kichik biznes.

Kichik biznes sub'ektlaridan olinadigan akciz solig'i mohiyati.

Akciz solig'i korhona mahsulotlar va xizmatlari bahosi ustiga yoki tarifiga ustama shaklida to'g'ridan – to'g'ri kiritiluvchi egri soliq turi hisoblanadi. Akcizlar sotilayotgan mahsulot yoki xizmatlar bahosi ustiga ustama shaklida qo'yiladi va ularning pirovard to'lovchisi bo'lib iste'molchi hisoblanadi.

Akciz fransuzcha accise, lotincha accidere so'zlaridan olingan bo'lib,

tarjima qilinganda kesib olish ma'nosini anglatadi. O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligida akciz solig'iga quyidagicha izox berilgan:

Akciz solig'i sof daromadning narxda va qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladigan bazada xisobga olinadigan, egri soliq sifatida byudjetga undiriladigan bir qismidan iboratdir.

Aksiz solig'i sof daromadning emas, balki yuklab jo'natilgan to'varlar qiymatining bir qismini egri soliq sifatida byudjetga yo'naltirish shaklidir.

Akciz solig'ida cheklangan turdagi akcizosti maxsulotlarini sotish oboroti soliqa tortiladigan ob'yekti bo'lib xisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, qo'shilgan qiymat solig'idagi soliqa tortish ob'yekti bo'lgan ish va xizmatlar aksiz solig'iga tortilmaydi,

Agar qo'shilgan qiymat solig'i tovar ishlab chiqarish va ayirboshlashning barcha bosqichlarida vujudga kelsa va undirilsa, akcizlar faqat ishlab chiqarish sohasidagina amal qiladi. Ushbu qoidadan O'zbekiston Respublikasi xududiga olib kelinayotgan akcizosti maxsulotlari va tovarlari istisnodir.

Akciz solig'ini to'lovchilar bo'lib, akcizosti maxsulotlarini sotib oluvchi va qayta sotuvchi tashkilotlar xisoblanadi.

Akciz solig'i o'z moxiyatiga ko'ra tovar baxosiga kiritiluvchi va oxirgi iste'molchi tomonidan to'lanadigan soliqdir.

Soliq to'lovchilar va soliqa tortish ob'yekti.

Akciz solig'i to'lovchilari deb mulk shaklidan qat'iy nazar akciz to'lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar va shu jumladan kichik biznes subyektlari xisoblanadi.

Akcizlanadigan tovarlar uchun soliqa tortish ob'yekti bo'lib:

- alkogolli maxsulotlar bo'yicha-unga nisbatan qat'iy soliq stavkalar belgilangan. Sotilgan alkogolli maxsulotlar xajmining naturadagi ifodasi (yuklab jo'natilgan tovar tarkibida 100% suvsiz spirtning xajm birligiga yoki maxsulot xajminbirligiga absolyut summada);

- boshqa akcizlanadigan maxsulotlar bo'yicha-berilgan xom-ashyodan ishlab chiqarilganini o'z ichiga olgan xolda, kelishilgan (erkin) narxlarda (o'z ichiga akciz solig'i summasini olgan) qo'shilgan qiymat solig'ini xisobga olmagan xolda yuklab jo'natilgan tovarning qiymati yoki uning fizik xajmi xisoblanadi;

- O'zbekiston Respublikasi korxonalarida ishlab chiqariladigan suyultirilgan gazga-21% stavka bilan aksiz solig'I belgilangan (O'zkommunxizmat agentligi korxonalari orqali axoliga tarqatiladigan suyultirilgan gaz bundan mustasno).

Tekinga beriladigan aksizlanadigan Tovar xam soliq solish ob'yekti xisoblanadi. Bunda:

- alkogolli maxsulotlar bo'yicha- unga nisbatan qat'iy soliq stavkalari belgilangan. Sotilgan alkogolli maxsulotlar xajmining naturadagi ifodasi (yuklab jo'natilgan tovar tarkibida 100% suvsiz spirtning xajm birligiga yoki maxsulot xajmi birligiga absolyut summada);

- O'zbekiston Respublikasi korxonalarida ishlab chiqariladigan suyultirilgan gazga - 21% stavka bilan akciz solig'i belgilangan (O'zkommunxizmat agentligi korxonalari orqali aholiga tarqatiladigan

suyultirilgan gaz bundan mustasno). Sotilgan gaz qiymati soliq ob'yekti bo'ladi.

3. Soliq stavkalari.

Akciz solig'i to'lovchilari deb mulk shaklidan qat'iy nazar akciz to'lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi kichik biznes subyektlari xisoblanadi.

Akcizlanadigan tovarlar uchun soliqqa tortish ob'yekti bo'lib:

- alkogolli maxsulotlar bo'yicha-unga nisbatan qat'iy soliq stavkalar belgilangan. Sotilgan alkogolli maxsulotlar xajmining naturadagi ifodasi (yuklab jo'natilgan tovar tarkibida 100% suvsiz spirtning xajm birligiga yoki maxsulot xajminbirligiga absolyut summada);

- boshqa akcizlanadigan maxsulotlar bo'yicha-berilgan xom-ashyodan ishlab chiqarilganini o'z ichiga olgan xolda, kelishilgan (erkin) narxlarda (o'z ichiga akciz solig'i summasini olgan) qo'shilgan qiymat solig'ini xisobga olmagan xolda yuklab jo'natilgan tovarning qiymati yoki uning fizik xajmi xisoblanadi;

- O'zbekiston Respublikasi korxonalarida ishlab chiqariladigan suyultirilgan gazga-21% stavka bilan aksiz solig'I belgilangan

Tekinga beriladigan aksizlanadigan Tovar xam soliq solish ob'yekti xisoblanadi.

Akciz solig'i quyidagilarga solinmaydi:

- akciz to'lanadigan tovarlarni ekspert uchun yetkazish, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadigan aloxida tovarlarning ro'yxati bundan mustasno;

- yog'-moy va «O'zbekiston» yog'ini ishlab chiqarishda ishlatiladigan paxta yog'ini yetkazish;

- O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan xalq ta'limi va sog'liqni saqlash tizimlari ehtiyojlari uchun ixtisoslashtirilgan mebel.

Soliqdan imtiyozlar.

Akciz solig'i quyidagilarga solinmaydi:

- akciz to'lanadigan tovarlarni ekspert uchun yetkazish, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadigan aloxida tovarlarning ro'yxati bundan mustasno;

- yog'-moy va «O'zbekiston» yog'ini ishlab chiqarishda ishlatiladigan paxta yog'ini yetkazish;

- O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan xalq ta'limi va sog'liqni saqlash tizimlari ehtiyojlari uchun ixtisoslashtirilgan mebel.

Imtiyoz berish maqsadlarida ixtisoslashtirilgan mebel deganda quyidagilar tushuniladi:

- davlat va no davlat ta'limi va tibbiyot muassasalarini ta'minlash uchun sotiladigan mebel;

- ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarini ta'minlash uchun ta'minot va sotish bilan shug'ullanuvchi qaramog'idagi tashkilotlarga sotiladigan mebel;

Ushbu imtiyoz ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarini ta'minlash uchun ixtisoslashtirilgan mebelni sotib olish bo'yicha tuzilgan shartnomalar mavjud bo'lgan taqdirda beriladi. Mazkur mebel boshqa istemolchilarga sotilganda unga umumbelgilangan tartibda akciz solig'i solinadi;

- alkogolli maxsulotlar ishlab chiqarish uchun «O'zuzumsanoatholding» holding kompaniyasi va «O'zkiymyosanoat» associaciyasi hamda qishloq va suv ho'jaligi vazirligi korhonalariga spirt sotilganda;
- «O'zuzumsanoatholding» kompaniyasi hamda qishloq va suv ho'jaligi vazirligi korhonalariga vino ishlab chiqarish uchun vinomateriallarini sotilganda;
- «O'zkommunhizmat» agentligi korhonalari orqali aholiga tarqatiladigan suyultirilgan gaz qiymati akciz solig'idan ozod etiladi.

Akciz solig'i hisob-kitobi va Akciz solig'ini byudjetga to'lash tartibi.

Akciz solig'i hisob-kitobi soliq inspekciasiga:

- akciz solig'i to'lovchi kichik biznes subyektlari tomonidan- yilning har choragida soliq davridan keying oyning 25 kunidan kechiktirmay;
- kichik biznes subyekti bo'lmagan soliq to'lovchilar tomonidan-har oyda davridan keying oyning 25 kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Hisoblab chiqarilgan akciz solig'i summasi byudjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

- joriy oyning 13 kunidan kechiktirmay- joriy oyning birinchi 10 kunligi uchun;
- joriy oyning 23 kunidan kechiktirmay- joriy oyning ikkinchi 10 kunligi uchun;
- kelgusi oyning 3 kunidan kechiktirmay- hisobot oyning qolgan kunllari - uchun.

Import qilinadigan tovarlar bo'yicha akciz solig'ini to'lash bojhona to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda amalga oshiriladi.

Akciz markalari bilan tamg'alanishi kerak bo'lgan import qilinadigan akciz to'lanadigan tovarlar bo'yicha akciz solig'ini akciz markalari olingunga qadar to'lanadi.

O'zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqariladigan, shuningdek bojhona hududiga import qilinadigan tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda akciz markalari bilan tamg'alanishi shart.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar.

1.O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr- O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, - T.: «Adolat», 2010 y.- 400 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24- avgustdagi 4364 sonli "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi 1474 sonli "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili" davlat dasturi to'g'risida"gi qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda 1449 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qarori.

5. Karimov I.A. Vazirlar Maxkamasining «2011 yilning asosiy natijalari va 2012 yilda ijtimoiy-iqtisodiy ustuvor rivojlantirish»ga bag'ishlangan majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi gazetasi 2012 yil 20 yanvar soni.

6. Karimov I.A. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009, -15 - b.

7. Муталов А., Муталова Д. Налогообложение малого бизнеса и предпринимательства. – Т.: Иктисодиёт, 2010.-112 с.

WEB saytlar:

- 1.<http://www.soliq.uz> - O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi sayti.
- 2.<http://www.gov.uz> - O'zbekiston Respublikasi Xukumati sayti.

V. KICHIK BIZNES SUB'EKTLARIDA OLINADIGAN QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I.

Kalit so'zlar: *soliq, soliqqa tortish, qo'shilgan qiymat, obyekt, baza, stavka, imtiyoz.*

Iqtisodiyotni modernizasiyalash sharoitida qo'shilgan qiymat solig'ining iqtisodiy mohiyati.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'i deganda kichik biznes subyektlarida yangi yaratilgan qiymatning va mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) ni O'zbekiston Respublikasi hududiga import qilinganda amalga oshiriladigan ajratmalarning bir qismini byudjetga majburan olib qo'yish tushuniladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ining uchta tomoni bor:

- mijozlar mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) sotib olganda, ularni sotuvchilarga to'lanadigan qo'shilgan qiymat solig'i summasi;

- mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) sotuvchi korxonalar o'z mahsulotlari (ishlar, xizmatlar) qiymati ustiga qoyib mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) sotib oluvchilar, ya'ni iste'molchilardan undirib olinadigan qo'shilgan qiymat solig'i summasi;

- mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) sotgan korxonalarning iste'molchilardan olgan qo'shilgan qiymat solig'i summasidan shu mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) ni ishlab chiqarish uchun mahsulot yetkazuvchilardan olgan, mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) ga qo'shib to'langan qo'shilgan qiymat solig'i summasini ajratib olgandan qolgan farqi sifatida aniqlab byudjetga to'lanadigan qo'shilgan qiymat solig'i summasidir.

Qo'shilgan qiymat solig'ining asosiy ustunligi shundaki, ishlab chiqarishning har bir bo'g'inida to'langan soliqning miqdorini aniq yisoblash mumkin va eksport subsidiyalari berilgan paytdagi qonun buzilishlarining oldini oladi

Qo'shilgan qiymat solig'i umumiy soliq tushumlari orasida ishonchli manba'dir.

Soliq to'lovchilar.

Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari chetdan qaraganda mahsulot ishlab chiqaruvchi, ish va xizmatlar bajaruvchi yuridik shahslardek tuyuladi. Ana shu yuridik shahslar qo'shilgan qiymat solig'ining

huquqiy to'lovchilari bo'ladilar. Aslida esa yuridik shahslar qo'shilgan qiymat solig'ini mahsulot, ish va hizmatlarni sotib oluvchi korhona, tashkilot va boshqalar sotib olgan mahsulot, ish va hizmatlar ustiga qo'yib yuboradilar. Demak, qo'shilgan qiymat solig'ining haqiqiy to'lovchilari shu mahsulot, ish va hizmatlarni iste'mol qiluvchi yuridik shahslardir. Ularning oxirgi qiymati chakana savdo orqali oxirgi iste'molchi bo'lgan aholiga yetib boradi, ya'ni korhona bir vaqtning o'zida ta'minotchiga soliq to'lovchi, sotib oluvchilar uchun esa soliq oluvchi sifatida namayon bo'ladi. Import qilinadigan mahsulotlarga nisbatan qo'shilgan qiymat solig'ining to'lovchilaribo'lib , ushbu mahsulotlarni import qiladigan yuridik shahslar hisoblanadi.

Soliqqa tortish obyekt va soliq stavkalari.

Qo'shilgan qiymat solig'ining soliqqa tortish obyekt mahsulot ortish, ishlar va hizmatlar sotish solinadigan obyekt - O'zbekiston Respublikasining bojhona qonunlariga muvofiq belgilangan bojhona rejimlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasi

hududiga import qilinadigan mahsulotlardir.

O'zbekiston Respublikasida qo'shilgan qiymat solig'ining stavkalari stabillashib oxirgi yillarda umuman o'zgarmasdan kelayotir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 30 dekabrda 1675 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2012 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qaroriga binoan 2011 yil uchun qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 20 foizga va 0 foizga teng qilib belgilab qo'yilgan (7-jadval).

7-jadval

Qo'shilgan qiymat solig'i stavkalari

Stavkalar	Soliqqa tortish obyekt
20%	Soliqqa tortiladigan obyekt, soliqqa tortiladigan import
0%	1.Mahsulotlarni erkin almashtiriladigan valyutaga eksport qilish; 2.Chet el vakolathonalari hodimlari (o'zlari bilan birga yashovchi, ammo O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmagan oila a'zolari ham) rasman shaxsiy foydalanishlari uchun sotiladigan mahsulotlar.

Qo'shilgan qiymat solig'idan imtiyozlar bu korxonaning iste'molchilarga tovar ortganda, ish, xizmat sotganda qo'shimcha qiymat solig'ini hisoblamaslik hamda byutjetga soliq to'lamaslikni ifodalaydi. Bunday imtiyozlarning Soliq kodeksida 40 yaqin turi bor.

Soliqni xisoblash va to'lash tartibi.

Qo'shilgan qiymat solig'idan bo'nak (avans) to'lovi bu har oyning ichida avvaldan byutjetga o'n kunliklarda o'tkazib beriladigan summadir. U joriy oyning 15 va 25 kunlarigacha hamda keying oyning 5 sanasigacha to'lanishi shart. Uning har safargi bo'nak summasi o'tgan xisobot oyidagi summaning uchdan bir bo'lagi miqdorida aniqlanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari bu O'zbekiston Respublikasi xududida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar, tovarlar importi bo'yicha yuridik shaxslar xisoblanadi.

Byudjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i summasi korxonaning maxsulot (ish, xizmatlar)ni iste'molchiga sotib u bilan birga olgan qo'shimcha qiymat solig'i summasidan, uning o'ziga maxsulot yetkazuvchilar, ish, xizmat ko'rsatganlar maxsulot (ish, xizmatlar) bilan birga to'langan qo'shimcha qiymat solig'i summasini chegirib tashlab, farqi byudjetga to'lanadigan qo'shimcha qiymat solig'i summasi bo'ladi.

Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha xaqiqiy xisoblashish har oyning xaqiqiy oborotidan kelib chiqib xisoblanadi. Bu yerda har oylik soliq xisobi o'sib boruvchi yakun bilan keying oyning 15 sanasidan kechiktirmay soliq to'lovchilar joylashgan soliq idorasiga topshiriladi. Agar soliq xisobida qo'shimcha qiymat solig'i summasi qo'shimcha to'lashga tegishli bo'lib chiqsa, bu summa 5 kun ichida byudjetga o'tkazilishi shart.

Import qilinadigan mahsulotlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i bojhonada rasmiylashtirish jarayonida yoki bojhonada rasmiylashtirilgandan keyin byudjetga to'lanadi.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar.

1.O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr- O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, - T.: «Adolat», 2010 y.- 400 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24- avgustdagi 4364 sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoni.

3.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi 1474 sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili” davlat dasturi to'g'risida”gi qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda 1449 sonli “O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida”gi qarori.

4.Karimov I. A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga hizmat qiladi. Xalq so'zi gazetasi 2011 yil 22 yanvar.

5. . Karimov I.A. Vazirlar Maxkamasining «2011 yilning asosiy natijalari va 2012 yilda ijtimoiy-iqtisodiy ustuvor rivojlantirish”ga bag'ishlangan majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi gazetasi 2012 yil 20 yanvar soni.

6. Karimov I.A. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009, -15 - b.

7. Муталов А., Муталова Д. Налогообложение малого бизнеса и предпринимательства. – Т.: Иктисодиёт, 2010.-112 с.

WEB saytlar:

1. http://www.soliq.uz	- O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi sayti.
2. http://www.gov.uz	- O'zbekiston Respublikasi Xukumati sayti.
3. http://www.mf.uz	- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.
4. http://www.stat.uz	- O'zbekiston Respublikasi Statistika Davlat Qo'mitasi sayti.

VI. KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDAN OLINADIGAN MAHALLIY SOLIQLAR VA YIG'IMLAR.

Kalit so'zlar: mahalliy, yer solig'i, mol-mulk solig'i, obyekt, baza, imtiyoz, yig'im, kichik biznes subyektlari.

Mahalliy soliqlar va yig'implar, ularning mohiyati va turlari.

Mahalliy byudjetga kelib tushadigan soliqlar va yig'implar mahalliy soliqlar va yig'implar guruhiga kiradi. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga muvofiq umumbelgilangan tartibda ishlovchi kichik biznes subyektlari quyidagi mahalliy soliqlar va yig'implarni to'laydilar:

- mol-mulk solig'i;
- yer solig'i;
- yagona soliq to'lovi;
- alohida tovarlar (hizmat, ishlar) bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im.

Yuqorida keltirilgan mol-mulk va yer solig'idan tashqari mahalliy soliqlarni kiritish Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shaxri hokimiyat organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Kichik biznes sub'ektlaridan olinadigan mol-mulk solig'i.

Soliqni joriy etishdan maqsad:

- kichik biznes subyektlari o'zlarining ho'jalik faoliyatini yuritishda ortiqcha va foydalanilmayotgan mol-mulkini sotishga qiziqishini uyg'otish;
- kichik biznes subyektlari balansidagi mol-mulkdan samarali foydalanishni rag'batlantirish.

Mol-mulk solig'i mavjud ishlab chiqarishni ekstensiv kengaytirishni jilovlash vazifalarini hal qilishga ham samarali ta'sir qiladi.

Soliq to'lovchilar. Soliq solinadigan mol-mulkka ega bo'lgan kichik biznes subyektlari soliq to'lovchilar hisoblanadilar.

Soliqqa tortish maqsadida kichik biznes subyektlari deganda mulkida, ho'jalik yurituvda yoki operativ boshqaruvida mol-mulkka ega bo'lgan va o'z majburiyatlari bo'yicha ana shu mol-mulki bilan javob beruvchi, mustaqil balansga va hisob raqamiga ega bo'lgan turli turdagi kichik biznes subyektlari tushuniladi.

Quyidagi kichik biznes subyektlari mol-mulk solig'i to'lovchilari bo'lmaydilar:

- notijorat tashkilotlar;
- yagona soliq to'lovi to'lovchilar.

Soliqqa tortish obyekti. Quyidagi mol-mulk soliqqa tortish obyekti hisoblanadi:

- asosiy vositalar;
- nomoddiy aktivlar;
- tugallanmagan qurilish obyektlari;
- belgilangan muddatlarda ishga tushirilmagan asbob-uskunalar.

O'zbekiston Respublikasida doimiy muassasa orqali faoliyat yurituvchi norezidentlar uchun quyidagilar soliqqa tortish obyekti hisoblanadi:

-ushbu doimiy muassasa faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan, mazkur norezidentlarga mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan ko'chmas mulk.

Solliqqa tortish bazasi:

- asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar bo'yicha asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarning o'rtacha yillik qoldiq qiymati;
- normativ muddatlarda tugallanmagan qurilish obyektlari va belgilangan muddatlarda ishga tushirilmagan asbob-uskunalarining o'rtacha yillik qiymati.

Solliqdan imtiyozlar. Kichik biznes subyektlari mol-mulk solig'ini hisoblab chiqarilayotganda solliqqa tortish bazasi quyidagilarning qiymatiga kamaytiriladi:

- uy-joy-kommunal ho'jaligi obyektlarining;
- madaniyat va san'at, ta'lim, sog'liqni saqlash, sport, ijtimoiy ta'minot sohasiga kiradigan ijtimoiy-madaniy soha obyektlarining;
- qishloq ho'jaligi mahsulotlarinia yetishtirish va saqlash uchun foydalaniladigan qishloq ho'jaligi korhonalari balansida bo'lgan mol-mulkning;
- sugorish va kollektor-drenaj tarmoqlari ob'yektlarining;
- aloqa yo'ldoshlarining;
- kredit xisobidan olingan asbob-uskunaning, uni foydalanishga topshirilgan paytdan boshlab besh yilga, lekin kreditni uzish uchun belgilanganidan ko'p bo'lmagan muddatga;
- tabiatni muxofaza qilish va sanitariya-tozalash maqsadlari, yongin xavfsizligi uchun foydalaniladigan ob'yektlarning;
- umumiy foydalanishdagi temir yo'llar va avtomobil yo'llari, magistral truboprovodlar, aloqa va elektr uzatish liniyalarining, shuningdek ushbu ob'yektlarning ajralmas texnologik qismi bo'lgan inshootlarning;
- konservaciya qilinishi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi qarori qabul qilingan asosiy ishlab chiqarish fondlarining;
- lizingga olingan mol-mulkning, lizing shartnomasi amal qiladigan muddatga;
- soliq to'lovchining balansida bo'lgan hamda tadbirkorlik faoliyatida foydalanilmayotgan, fuqaro muxofazasi va safarbarlik ahamiyatiga molik ob'yektlarning;
- tuzilgan shartnomalarga muvofiq kichik biznes subyektining buyurtmasi bo'yicha ishlar bajarish uchun kasanachilarga bepul foydalanishga berilgan asbob-uskunalarining;
- ishlab chiqarishga yangi joriy etilgan yangi texnologik jihozlarning, besh yil muddatga.

Kichik biznes subyektining mol-mulk soligidan quyidagilar ozod etiladi:

- sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya, ijtimoiy ta'minot, xalq ta'limi, madaniyat va san'at tashkilotlari;
- uy-joy-kommunal ho'jaligi va ixtiyoriy tugatilayotgan boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shaxar ho'jaligi korhonalari;
- nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi,

«O'zbekiston chernobilchilari» assotsiyasi mulki bo'lgan shtatdagi islovchilarning yarmidan kam bo'lmagan qismini nogironlar, 1941-1945 yil urushi va mehnat veteranlari tashkil etadigan korhonalar (savdo, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan syug'ullanuvchilardan tashqari);

- yangi tashkil etilgan korhonalar-davlat ro'yhatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran ikki yil mobaynida.

- ihtiyoriy tugatilayotgan kichik biznes subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ihtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror xaqida habardor qilingan kundan e'tiboran.

Soliqni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi. Kichik biznes subyektlarining mol-mulkiga soliqni hisoblab chiqarish soliq to'lovchi hisoblab chiqarilgan soliqqa tortish bazasidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqib mustaqil ravishda amalga oshiradilar.

Kichik biznes subyektlari joriy to'lovlarni yilning har choragida to'laydilar.

Joriy to'lovlar summasi tegishli yil uchun mol-mulkning o'rtacha yillik qoldiq qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan kichik biznes subyektlarining mol-mulkiga solinadigan yillik soliq summasining to'rtidan bir qismi miqdorida belgilanadi

Joriy to'lovlar summasini hisoblab chiqarish uchun soliq to'lovchi soliq inspeksiyasiga belgilangan shakldagi ma'lumotnomani joriy yilning 20 yanvarigacha taqdim etadi.

Byudjetga joriy to'lovlarni to'lash har chorak oxirgi oyining 25 kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Kichik biznes subyektlarining mol-mulkiga soliqning hisob-kitobi soliq inspeksiyasiga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi.

To'lanishi lozim bo'lgan kichik biznes subyektlarining mol-mulkiga soliq summasi hisob-kitoblarni topshirish uchun belgilangan kundan kechiktirmay byudjetga o'tkaziladi. Kichik biznes subyektlarining mol-mulkiga soliq norezidentlar tomonidan yilda bir marta soliq hisoboti davridan keying yilning 15-fevralidan kechiktirmay to'lanishi lozim.

Kichik biznes sub'ektlaridan olinadigan yer solig'i

O'zbekiston Respublikasida yer solig'i kadastrli usulda undiriladi. Bunda erning unumdorligi (boniteti) hisobga olingan holdagi jadvali shaklidagi yer solig'ining stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan har yili ko'rib tasdiqlanadi.

Shaharlar va shahar qo'rg'onlarida yer solig'i stavkalarini ishlabchiqishda ular shahar ayrim tumanlari yerlari hamda infratuzilmasini iqtisodiy baholab kompleks tarzda baholash asos qilib olingan. Shahar hududining qimmatini markazdan chekka joylarga hududning infratuzilma bilan ta'minlanganligi va boshqa omillar ta'siri tufayli pasayib boradi. Shu sababli yer solig'i stavkalarini tabaqalashtirish uchun ular hududi zonalarga bo'linadi.

Soliq to'lovchilar. Mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lgan kichik biznes subyektlari, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari yer solig'i to'lovchilardir.

Yer ijara berilganda yer solig'i to'lovchisi ijaraga beruvchi bo'ladi. Quyidagilar yer solig'i to'lovchisi bo'lmaydilar:

- notijorat tashkilotlar;
- yagona soliq to'lovi to'lovchilar.

Soliqqa tortish obyekti. Mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida kichik biznes subyektlarida bo'lgan yer uchastkalari soliqqa tortish obyekti bo'lib hisoblanadi.

Soliqqa tortish bazasi. Mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida kichik biznes subyektida bo'lgan yer uchastkasining umumiy maydoni soliqqa tortish bazasi bo'lib hisoblanadi. Soliqdan imtiyozlar. Kichik biznes subyektidan undiriladigan yer solig'idan quyidagilar ozod qilinadi:

- madaniyat, ta'lim, sog'liqni saqlash, aholini ijtimoiy muhofaza qilish tashkilotlari;

- nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi, «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiyasi mulki bo'lgan shtatdagi islovchilarning yarmidan kam bo'lmagan qismini nogironlar, 1941-1945 yil urushi va mehnat veteranlari tashkil etadigan korxonalar (savdo, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan syug'ullanuvchilardan tashqari);

- yangi tashkil etilgan dehqon ho'jaliklari-davlat ro'yhatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran ikki yil mobaynida;

ihhtiyoriy tugatilayotgan kichik biznes subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ihhtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror xaqida habardor qilingan kundan e'tiboran.

Yer solig'ini hisoblash va byudjetga to'lash tartibi. Yer solig'i soliq davrining 1-yanvariga bo'lgan holatga ko'ra hisoblab chiqiladi va soliq inspekiyasiga joriy yilning 15-fevraligacha taqdim etiladi. Yer solig'ini hisoblab chiqarish soliqqa tortish bazasidan va belgilangan stavkadan kelib chiqib amalga oshiriladi.

Soliq davrida qishloq ho'jalik ekinlarining umumiy maydonida va tarkibida o'zgarishlar yuz bergan yagona yer solig'ini to'lashga o'tmagan qishloq ho'jalik korxonalari yer solig'ining aniqlashtirilgan hisob-kitobini soliq inspekiyasiga joriy yilning 1-dekabrigacha taqdim etiladi.

Yer solig'ini to'lash kichik biznes subyektlari tomonidan yilning har choragida yil choragi ikkinchi oyining 15-kunigacha amalga oshiriladi.

Qishloq ho'jalik korxonalari tomonidan yer solig'ini to'lash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

- hisobot yilining 1-iyuligacha-yillik soliq summasining 20 foizi;
- hisobot yilining 1-sentyabrigacha-yillik soliq summasining 30 foizi;
- hisobot yilining 1-dekabrigacha - soliqning qolgan summasi.

4. Alohida tovarlar (ishlar, xizmatlar) bilan savdo qilish huquqi uchun yig'im.

2006 yildan alohida tovarlar (ishlar, xizmatlar) bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im faqat alkogolli mahsulotlar hamda qimmatbaho metallar va

qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar uchungina ko'zda tutilgan. Ushbu yig'im to'lovchilari bo'lib O'zbekiston Respublikasi hududida belgilangan tartibda savdo-sotiqni amalga oshiradigan kichik biznes subyektlari hisoblanadi.

Alkogolli mahsulotlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im oylik eng ka mish haqining 5 baravariga teng stavka bo'yicha to'lanadi.

Qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im oylik eng kam ish haqining 3,5 baravariga teng stavka bo'yicha to'lanadi.

Alohida tovarlar (ishlar, hizmatlar) bilan savdo shahobchalari, magazinlar, umumiy ovqatlanish korhonalari, savdo palatkalari va lotoklar, kiosklar, prilavkalar, aptekalar va boshqa obyektlar davlat hokimiyati organlari tomonidan maxsus ajratilgan joyda chakana savdo qilishlari mumkin.

Alohida tovarlar (ishlar, hizmatlar) bilan savdo qilish huquqini tasdiqlovchi sertiftkat 1 oydan 12 oygacha beriladi.

5.Soliqqa tortish o'ektlari

Mulk xuquqi, egalik qilish xuquqi, foydalanish xuquqi yoki ijara xuquqi asosida yuridik shaxslarda bo'lgan yer uchastkalari soliq solish ob'yektidir.

Quyidagilarga soliq solish ob'yekti sifatida qaralmaydi:

Aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari. Aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari jumlasiga kiradi:

maydonlar, ko'chalar, tor ko'chalar, yo'llar, sugorish tarmogi, sohil bo'yi yerlari va boshqa shu kabi yerlar.

Aholining madaniy-maishiy ehtiyojlarini qondirish va dam olish uchun foydalaniladigan yerlar (darextzorlar, bog'lar, saylgohlar, xiyobonlar, shuningdek ariq tarmoqlari egalgan yerlar).

komunal-maishiy yerlar (qabristonlar, chiqinilarni zararsizlantirish va ularni utilizatsiya qilish joylari va boshqa shu kabi joylar).

Zaxira yerlar.

6.Soliq stavkalari.

Kichik biznes subyektlari mol-mulk solig'i stavkalari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasining kelasi yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risidagi qarori bilan belgilab beriladi.

O'zbekiston Respublikasi hududida kichik biznes subyektlari mol-mulk solig'i stavkalari ko'p yillardan beri o'zgarmay kelmoqda. Belgilangan muddatlarda ishga tushirilmagan asbob-uskunalar uchun mol-mulk solig'i ikki baravar ko'paytirilgan stavka bo'yicha to'lanadi (11-jadval).

11-jadval

Kichik biznes subyektlaridan olinadigan mol-mulk solig'i stavkalari, soliqqa tortiladigan bazaga nisbatan foizlarda²⁰

²⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 30 dekabrda 1675 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2012 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari " davlat dasturi to'g'risida"gi qarori.

N	To'lovchilar	Stavka
1.	Kichik biznes subyektlari	3,5
2.	O'zi ishlab chiqargan tovarlar (ishlar, hizmatlar) eksportining erkin almashtiriladigan valyutadagi hissasi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan eksportchi korxonalar uchun sotishning umumiy hajmida: - 15 dan 30 foizgachani tashkil etsa - 30 va undan ko'pni tashkil etsa	30%ga pasayadi 50%ga pasayadi

Tavsiya etiladigan adabiyotlar.

1.O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr - O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, - T.: «Adolat», 2010 y.- 400 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24- avgustdagi 4364 sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoni.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi 1474 sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili” davlat dasturi to'g'risida”gi qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda 1449 sonli “O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida”gi qarori.

5. Karimov I.A. Vazirlar Maxkamasining «2011 yilning asosiy natijalari va 2012 yilda ijtimoiy-iqtisodiy ustuvor rivojlantirish”ga bag'ishlangan majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi gazetasi 2012 yil 20 yanvar soni. .

6. Karimov I.A. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009, -15 b.

7. Муталов А., Муталова Д. Налогообложение малого бизнеса и предпринимательства. – Т.: Иктисодиёт, 2010.-112 с.

WEB saytlar:

1.<http://www.soliq.uz> - O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi sayti.

2.<http://www.gov.uz> - O'zbekiston Respublikasi Xukumati sayti.

3.<http://www.mf.uz> - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.

4.<http://www.stat.uz> - O'zbekiston Respublikasi Statistika Davlat Qo'mitasi sayti.

7-mavzu. KICHIK BIZNESNI SODDALASHTIRILGAN SOLIQ TARTIBIGA TORTISH

***Kalit so'zlar:** soliq, soddalashtirilgan soliq, obyekt, baza, imtiyoz, kichik biznes subyektlari, umumbelgilangan tartibi, yagona soliq to'lovi.*

Kichik biznes subyektlarini soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibi mamlakatimizda tasodifan paydo bo'lib qolgani yo'q. Islohotlarning dastlabki yillarida O'zbekiston iqtisodiyotida paydo bo'lgan tub tarkibiy o'zgarishlar va aholining turmush darajasini oshirishga qaratilgan tadbirlar amaga oshirilishi natijasida harajatlar miqyosi oshib ketdi, bu esa o'z navbatida harajatlar ni qoplashning asosiy manbayi bo'lgan soliq tushumlarining to'xtovsiz oshib borishiga olib keldi.

Yuqoridagi salbiy holatlar oldinu olish maqsadida davlatimiz soliq tushumlarini ko'paytirishning soliq stavkalarini oshirish yo'lini emas, balki eng samarali bo'lgan – soliqqa tortish bazasini kengaytirish yo'lini tanlab oldi.

Buning uchun soliqqa tortish bazasini kengaytirishning kam harajat talab qiladigan va tez muddatlarda amalga oshirish imkonini beradigan kichik biznesni ustuvor sur'atlar bilan rivojlantirish orqali amalga oshirish yo'li tanlab olindi. Kichik biznesni rivojlantirishning samaradorligi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimov «Bugungi kunda kichik biznes va hususiy tadbirkorlik o'zining iqtisodiyotimizdagi o'ta muhim va salmoqli hissasi, roli va ta'siri, sodda qilib aytganda, boshqa hech bir soha va yo'nalish o'rini bosolmaydigan katta ahamiyati bilan davlat va jamiyatimiz rivojida alohida o'rin egallaydi»²¹, deb ko'rsatib o'tgan va kichik biznesni jadal sur'atlar bilan rivojlantirish zarurligini ustuvor vazifa qilib belgilab bergan edi. Bu muhim vazifani bajarish uchun kichik biznes subyektlariga mos keladigan soliqqa tortish tartibini ishlab chiqishobyektiv zaruratga aylanib qolgan edi, chunki:

- ko'pchilik kichik biznes subyektlarining oladigan daromadlari past bo'lgani uchun ular barcha umumbelgilangan soliqlarni bazo'r to'lashlari mumkin edi;

- mamlakatimizda bozor iqtisodiyotining shakllanish sharoitida davlatning ustuvor vazifalari qatoriga raqobat muhitini barpo etish qo'yilgan edi. O'z navbatida sog'lom raqobat bo'lishi uchun bozorda bir paytning o'zida ko'plab mustaqil tashkilotlar va shahsiy korxonalar qatnashishi lozim;

- soliqqa tortishning umumbelgilangan tartibida bozorning kichik qatnashchilarining soliqlarni hisoblash, hisob yuritish va hisobotlar tuzish, hamda ularni soliq idoralari oldida himoya qilishga ketadigan solishtirma harajatlarni minimallashtirishga imkonlari yo'q edi, chunki ularning yetarli miqdorda malakali hodimlarni ishlatishga imkoniyatlari yo'q edi;

- o'z navbatida soliq idoralari ham soliqqa tortishning umumbelgilangan

²¹21 Какшбoм I.A.Mamlakatimizni modernizaciya qilish yo'lini izchil davom ettirish – taraqqiyotimizning muhim omilidir. Xalq so'zi gazetasi 2010 yil 8 dekabr soni

tartibida faoliyat yurituvchi ko'plab mayda soliq to'lovchilar ustidan soliq ma'muriyatcyiligini amalga oshirish bo'yicha ulkan harajatlarga yo'l qo'yar edilar.

Shunday qilib, kichik biznesni ustuvor sur'atlar bilan rivojlantirish vazifasi qo'yilgan bir sharoitda, kichik biznes subyektlariga mos keladigan soliqqa tortish tartibini ishlab chiqish obyektiv zaruratga aylanib qolgan edi.

Bu muammoni hal qilish borasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimov «Iqtisodiyotni erkinlashtirishda, birinchi navbatda, soliq yukini kamaytirish, soliqqa tortish tizimini soddalashtirish va unifikatsiya qilish masalalari muhim o'rin tutadi»²² - deb ko'rsatib o'tgan edi.

Yuqoridagilarni e'tiborga olib, kichik biznesni ustuvor sur'atlar bilan rivojlantirishni rag'batlantirish va samaradorligini oshirish maqsadida, uning soliqqa tortish mexanizmini soddalashtirish, soliq turlarining, soliq hisobi shakllari va hisobotlar sonini kamaytirish, soliq to'lovchilarga tushunishlarini osonlashtirish va soliqlarni to'lash muddatlarini bir oy yoki undan kamroq(dekada)dan yil choragigacha uzaytirish va pirovard natijada soliq yukini optimallashtirish variantlarini izlab topish maqsadlarida, mamlakatimiz soliq tizimiga yangi konstitutsional o'zgarish - soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibi ishlab chiqilib, soliq amaliyotiga joriy etildi, ya'ni kichik biznes subyektlarida hodimlar soni chegaralangan bo'lgani uchun ularga kam mehnat, kam vaqt va kamroq moddiy xarajatlar sarflash imkonini beradigan ixchamlashtirilgan soddalashtirilgan soliqqa tortish tartibi ishlab chiqilgan edi.

Bu tartibda faoliyat yurituvchi kichik biznes subyektlari quyidagi soliqlar va majburiy to'lovlar:

- yuridik shaxslar foyda solig'i (24 varaq);
- qo'shilgan qiymat solig'i (15 varaq);
- suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq (3 varaq);
- mol-mulk solig'i (13 varaq);
- yer solig'i (8 varaq) va byudjetdan tashqari;
- pensiya jamg'armasi (2 varaq);
- respublika yo'l jamg'armasi (2 varaq);

- ta'lim muassasalarini rekonstrukciya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi (2 varaq)ga majburiy ajratmalar o'rniga faqat bitta yagona soliq to'lovini (11-varaq) ni to'laydilar, ya'ni soliq inspeksiyasiga topshiriladigan hisobotlarning umumiy miqdori 69 varaqdan 11 varaqqacha kamaydi va hisobotlarni soliq inspeksiyasiga topshirish muddatlari yiliga 12 martadan 4 martagacha kamaydi. Oqibatda yagona soliq to'lovi»ni hisoblash soddalashtirildi, osonlashtirildi va hato qilmaslik imkoniyati $8 \times (12 - 4) = 64$ martagacha oshdi.

Soddalashtirilgan tartibida qo'llaniladigan soliq turlari. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida «Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi – soliq solishning ayrim toifadagi soliq to'lovchilar uchun belgilangan hamda ayrim turdagi soliqlarni hisoblab chiqarish va to'lashning, shuningdek ular yuzasidan soliq hisobotini taqdim etishning mahsus qoidalari qo'llanilishini ko'zda tutuvchi alohida

²² Karimov I.A. Inson manfaatlarini ustuvorligini ta'minlash – barchaislohot va o'zgarishlarimizning bosh maqsadidir.. Xalq so'zi gazetasi 2008 yil 9 fevral.

tartibidir va «yagona soliq to'lovi»ni, «yagona yer solig'ini, hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha «qat'iy belgilangan soliq» ni hisoblab chiqarish hamda to'lashning mahsus qoidalari qo'llanilishini, shuningdek mazkur soliqlar bo'yicha soliq hisobi va hisoboti taqdim etilishini nazarda tutadi»²³ - deb keltirilgan

O'zbekiston Respublikasida soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibiga o'tkazilgan yuridik shahslarning eng kop qismi «yagona soliq to'lovi» to'lovchilari bo'lib, ular barcha tarmoqlarning kichik biznes subyektlarini va undan tashqari miqyosidan qat'iy nazar savdo va umumiy ovqatlanish korhonalarini, hamda lotereyalar tashkil qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasidagi yuridik shahslarni o'z ichlariga oladilar.

Yagona yer solig'i to'lovchilarning miqyosi ancha tor bo'lib, bu soliq to'lovchilari qatoriga faqatgina qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar va qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba xo'jaliklari kiradi.

Tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha «qat'iy belgilangan soliq» ni to'lovchilar qatoriga faoliyatining ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan faoliyatining ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shahslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar kiradi.

Yagona soliq to'lovi» to'lovchilari davlatning byudjetdan tashqari maxsus jamg'armalariga ajratmalar to'lashdan ham ozod etilgan, ammo yagona yer solig'i to'lovchilari – ozod etilmaganlar.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 351 moddasiga muvofiq mikrofirma va kichik korhonalarga soliqqa tortishning xoxlagan tartibini tanlash xuquqi berilgan, ya'ni ular xoxlasalar yagona soliq to'lovini to'lashni ko'zda tutuvchi soddalashtirilgan tartibini, xoxlasalar barcha umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tishlari mumkin.

Yagona soliq to'lovchisi bo'lgan kichik biznes subyektlari barcha yuridik shaxslar kabi quyidagi soliq va majburiy to'lovlarni to'lashni davom ettiradilar:

- to'lov manbayida ushlab qolinadigan foyda solig'i;
- bojhona to'lovlari;
- bajarilgan ishlar va hizmatlar uchun qo'shilgan qiymat solig'i;
- akciz mahsuloti ishlab chiqarishdagi akciz solig'i;
- yer qo'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va mahsus to'lovlar;
- yagona ijtimoiy to'lov;
- alohida tovarlar turlari bilan chakana savdo qilish va alohida xizmat ko'rsatish xuquqi uchun yig'im;
- davlat boji;
- avtotransport vositalarini sotib olish va O'zbekistonga vaqtinchalik olib kirish uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Shunday qilib, kichik biznes subyektlarini yagona soliq to'loviga o'tkazish uning samaradorlik darajasining yanada ko'tarilishiga, xujjatlar aylanishini kamaytirishga (6 martagacha), hisob va hisobot shakllarini soddalashtirish va hajmini qisqartirishga, topshiriladigan hisobotlar sonini kamaytirishga olib kelar ekan.

²³ Soliqqa oid qonun hujjatlari. 2008 yil. –T.: «NORMA», 2008. -238, 239 b.

Kichik biznes subyektlarini soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibiga o'tkazish. Mikrofirm va kichik korhonalarga o'zlari hohlagan soliqqa tortish tartibini, ya'ni yagona soliq to'lovini to'lashni ko'zda tutuvchi soddalashtirilgan yoki umumbelgilangan tartibini tanlash huquqi berilgan.

Faoliyat yuritib turgan mikrofirm va kichik korhonal yagona soliq to'lovini to'lashga o'tishlari uchun kelgusi hisobot davri boshlanishidan kamida bir oy oldin, yangi tashkil etilayotganlari davlat ro'yhatidan o'tgandan so'ng esa kamida o'n besh kun oldin O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan shaklda o'zi joylashgan hududdagi davlat soliq idorasiga yozma ravishda ariza berishi lozim.

Agar mikrofirm va kichik korhonal yagona soliq to'lovini to'lashdan ihtiyoriy ravishda bosh tortsalar, hisobot davri tugagandan keyin o'n kundan kechiktirmay o'zi joylashgan hududdagi davlat soliq idorasiga yozma ravishda ariza beradi va keyingi hisobot davridan hisobot davridan boshlab soliqqa tortishning umumbelgilangan tartibiga o'tadi.

Hisobot yili tugagach belgilangan ishlovchilar soni meyoriga rioya etolmay qolsalar, yagona soliq to'lovini to'lovchilar o'zi joylashgan hududdagi davlat soliq idorasiga yozma ravishda yillik moliyaviy hisobot berish muddatidan kechiktirmay ariza beradi va keyingi hisobot yilidan soliqqa tortishning umumbelgilangan tartibiga o'tadi.

Yagona soliq to'lovini to'lash huquqini yo'qotgan mikrofirm va kichik korhonal, bo huquqni yo'qotgan yil uchun hisoblab chiqilgan umumbelgilangan soliqlar asosida yagona soliq to'lovini qaytadan hisoblab chiqadi

Yagona soliq to'lovini qaytadan hisoblab chiqish uchun mikrofirm va kichik korhonal o'zlari joylashgan hududdagi davlat soliq idorasiga yillik yagona soliq hisobini taqdim etish muddatidan kechiktirmay:

1. Umumbelgilangan soliqlarning har bir turi bo'yicha hisob - kitoblar;
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan shaklda umumbelgilangan soliqlarning hisoblab chiqarilgan summasi to'g'risidagi ma'lumotlarni topshiradi.

Agar umumbelgilangan soliqlarning hisoblab chiqarilgan summasi to'langan yagona soliq to'lovi summasidan ko'p chiqsa, ortiqcha summa byudjetga o'tkazilishi lozim, kam chiqsa, byudjet bilan hisob - kitoblar qilinmaydi.

Yagona soliq to'lovini qayta hisoblash tegishli mahsulot (ishlar, hizmatlar)ni sotib olgan haridorlar bilan qayta hisob - kitoblarsiz amalga oshiriladi.

Agar hisob kitoblar va ma'lumotlar topshiriladigan bo'lsa va muddatidan kechiktirilmay topshirilsa, moliyaviy jazo qo'llanilmaydi, agar kechikib topshirilsa, qonunchilikda brlgilangan moliyaviy jazo qo'llaniladi.

Mikrofirm va kichik korhonal yagona soliq to'lovini to'lashdan ihtiyoriy ravishda bosh tortgach, boshqa soliqqa tortish rejimiga hisobot yil choragi tamom bo'lishiga bir oy qolishidan kechiktirmay soliq inspekciyasiga yozma habar berib, faqat navbatdagi yil choragidan boshlab o'taladi.

Yagona soliq to'lovi to'lash tartibidan boshqa soliqqa tortish tartibiga o'tgan mikrofirm va kichik korhonal yagona soliq to'lovi to'lash tartibiga kamida bir

yildan keyingina barcha oldingi qarzlarini to'lab, yana qayta o'tish huquqiga ega bo'ladilar.

Soliq to'lovchilar va soliqqa tortish obyekti. O'zbekiston Respublikasi

Soliq kodeksining 350 moddasiga muvofiq yagona soliq to'lovchisi bo'lib qonunchilik tomonidan belgilangan kriteriy(ishlovchilarning o'rtacha soni)ga muvofiq mikrofirmalar va kichik korxonalar hisoblanuvchilar xizmat qiladi. Bular qatoriga quyidagi kichik biznes subyektlari kirmaydi:

- akcizosti mahsuloti ishlab chiqaruvchi va yer qat'iyatidan foydalanganlik uchun solig'ini to'lanadigan foydali qazilmalar qazib oluvchilar;

- yagona yer solig'i va qat'iy belgilangan soliq to'lanadigan faoliyat yurituvchilar;

- mahsulotni taqsimlash to'g'risidagi kelishuvlar qatnashuvchilari.

Yagona soliq to'lovining soliqqa tortish obyekti bo'lib yalpi tushum hisoblanadi. Soliqqa tortish maqsadida yalpi tushum tarkibiga:

1. Mahsulotlar (ishlar, xizmatlar)ni sotishdan tushumdan qo'shilgan qiymat solig'ini chiqarib tashlangan farq(qo'shilgan qiymat solig'ini to'lashga o'tgan yagona soliq to'lovi to'lovchisi uchun) kiradi.

1) Mahsulotlar (ishlar, xizmatlar)ni sotishdan tushum:

- qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash - qurilish, pusko-naladka, loyihalash-tadqiqot va ilmiy-tekshirish tashkilotlari uchun qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash- qurilish, pusko-naladka, loyihalash-tadqiqot va ilmiy-tekshirish tashkilotlarining o'z kuchlari bilan bajargan ishlarni sotishdan tushum;

- savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari uchun – tovar aylanmasi;
- mulkini lizingga beruvchi yuridik shaxslar uchun – lizingdan foiz daromadi;
- komissiya shartnomasi, topshiriqlar shartnomasii va boshqa shartnomalar bo'yicha vositachi yuridik shaxslar uchun – ko'rsatilgan xizmatlar uchun to'langan pul summasi;

- tayyorlov, ta'minot-sotish tashkilotlari uchun – sotilgan tovarlarning sotib olish va sotish baholari orasidagi farq;

- lotereyalar tashkil qilish faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar uchun – bahosi ko'rsatilgan lotereya chiptalarini tarqatishdan tushgan pul.

2) boshqa daromadlar.

Soliqqa tortish bazasi quyidagilarni chiqarib tashlangandan so'ng qolgan yalpi tushum miqdoriga teng bo'ladi:

1). Davlat qimmatli qog'ozlaridan olingan daromadni;

2). Manbayida soliqqa tortiladigan dividendlar va foizlardan olingan daromadni;

3). To'lovchining ustav jamg'armasiga jo'natilgan dividendlar va foizlardan olingan daromadni;

4). Hisobot yilida topilgan o'tgan yillar daromadini;

5). Qaytarib beriladigan ko'p foydalaniladigan taraning bahosi (agar taraning bahosi oldin tovarlar, ishlar va xizmatlar sotishdan tushgan tushum tarkibiga kiritilgan bo'lsa) ni;

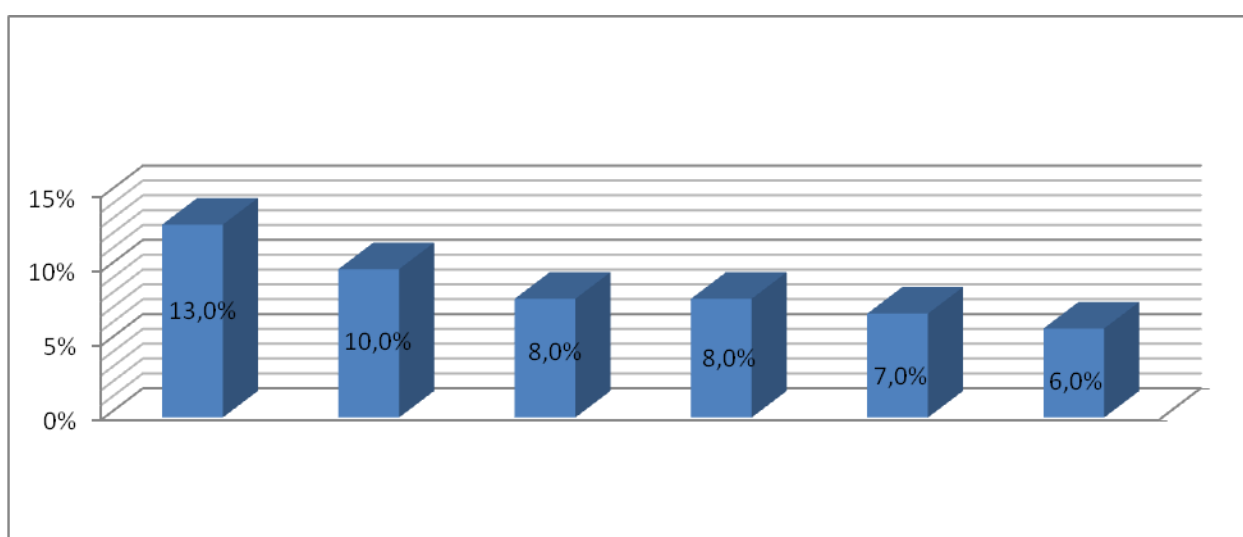
6). Yetkazib beruvchilardan olingan skidkalaridan va asosiy vositalarni hisobdan chiqarishdan olingan boshqa daromatlarni.

Soliq stavkalari. Kichik biznesning soliq stavkalari xar yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasining keyingi yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlarini belgilash to'g'risidagi maxsus qaroriga muvofiq belgilanadi va tasdiqlanadi.

Kichik biznesning yuqori samaradorligini e'tiborga olib, uni jadal sur'atlar bilan rivojlantirishni rag'batlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasida soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibini doimiy takomillashtirib borish bilan bir qatorda, yagona soliq to'lovining stavkalari surunkali ravishda pasaytirilib borilmoqda (4-rasm).

4 - rasm

O'zbekiston Respublikasida yagona soliq to'lovi stavkalarining dinamikasi, oldingi yilga nisbatan foizlarda.

Yuqoridagi rasmdan ko'rinib turibdiki, yagona soliq to'lovining stavkalari doimiy ravishda pasaytirib borilgan va 2011 yilga kelib u 6 foizni tashkil etgan, ammo o'rtacha 6 foizni tashkil etgan holda, daromad olishning og'ir-yengilligiga qarab, ayrim soha kichik biznes subyektlari to'laydigan yagona soliq to'lovining stavkalari o'rtacha stavka miqyosidan stavkalari o'rtacha stavka miqyosidan ancha farq qiladi (1 va 2-jadvallar).

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda 1449 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga Iqtisodiyot vazirligi bilan birgalikda tadbirkorlik subyektlarining qayerda joylashganiga va bajarayotgan faoliyat turiga qarab yagona soliq to'lovining eng kam miqdoriga nisbatan pasaytiruvchi koeffitsientlarni belgilash huquqi berilgan.

1 – jadval

**Kichik biznes subyektlarining 2012 yil uchun yagona soliq
to'lovining stavkalari, foizlarda ²⁴**

№	Soliq to'lovchilar	Stavka
1.	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlari korhonalari, 2-7 bandlarda ko'rsatib o'tilganlari bundan mustasno	6
2	Sanoat ishlab chiqarishi bilan shug'ullanuvchi korxonalar	5
3.	Kompyuter dasturiy mahsulotlarini ishlab chiqish va joriy etish (realizatsiya qilish kamida 80 foizini tashkil etganda)	5
4.	Qishloq xo'jaligi korhonalari asosiy faoliyati bo'yicha	6
5.	Gastrol-koncert faoliyati bilan shug'ullanish uchun licenziyasi bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oladigan korxonalar	30
6.	Tayyorlov va ta'minot-sotish tashkilotlari, brokerlik idoralari, vositachilik, topshiriq va shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatadigan korxonalar	33
7.	Qimmatli qog'ozlar bozorida brokerlik korhonalari	13
8	Oziq- ovqat va nooziq-ovqat tovarlar bilan qilish uchun statsionar savdo qilish joylarini ijaraga berishga ixtisoslashgan (ijaraga berishdan olinadigan daromad 60%dan ijaraga berishga ko'p) korxonalar	30
9	O'zi ishlab chiqargan tovarlar, ishlar, xizmatlar eksportining erkin almashtiriladigan valyutadagi hissasi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan korxonalar uchun sotishning umumiy hajmida :	
	15 dan 30 foizgachani	30%pasayadi
	30 va undan ortiq foizni	50%pasayadi
10	Maishiy xizmatlar sohasi korhonalari uchun plastik kartalarni qo'llagan holda haqi to'langani ko'satilgan xizmatlar hajmi bo'yicha	10%pasayadi

Shuningdek, yuqoridagi qarorga muvofiq 2011 yil 1-iyundan boshlab yagona soliq to'lovini to'lovchilar uchun shunday tartib joriy etilganki, unga muvofiq yagona soliq to'lovini belgilangan stavkalar bo'yicha, biroq eng oz miqdordan – soliq to'lovchilar egallab turgan yer maydonidan kelib chiqib hisoblanadigan yer solig'ining 3 baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'lanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24- avgustdagi 4364 sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoniga muvofiq mamlakatimizning industrilashtirish darajasini oshirish sur'atlarini jadallashtirish maqsadida 2012 yilning 1-yanvaridan boshlab sanoat sohasidagi kichik biznes subyektlari to'laydigan yagona soliq to'lovining stavkalarini o'rtacha 6 foizdan 5 foizga tushirish ko'zda tutilgan. Bu xol

²⁴ va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 30 dekabrda 1675 sonli “O'zbekiston Respublikasining 2012 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida”gi qarori.

investitsiyalarni mamlakatimiz sanoatini rivojlantirish foydasiga qayta taqsimlashga qo'shimcha imkoniyat paydo qiladi.

Soliqdan beriladigan imtiyozlar. O'zbekiston Respublikasida kichik biznes subyektlari to'laydigan yagona soliq to'lovidan bir qator imtiyozlar berilgan:

- nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroniylar jamg'armasi» va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiyasi mulkida bo'lgan mikrofirmalar va kichik korhonalarda ishlovchilarning kamida 50 foizini nogironlar, urush va mehnat veteranlari tashkil etuvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar (savdo, vositachilik, ta'minot-sotish, tayyorlov va lotereyalar tashkil etish faoliyati bilan shug'ullanuvchi kichik biznes subyektlaridan tashqari) yagona soliq to'lovini to'lashdan to'liq ozod etiladilar.

- mamlakatimizning qishloq joylarida xizmat ko'rsatish sohasi sust rivojlanganini va shu soha korxonalarini barpo etish ko'p mablag' talab qilmaskigini e'tiborga olib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2006 yil 17 aprelda 325 sonli «O'zbekiston Respublikasida 2006-2010 yillarda xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi qaroriga muvofiq 2006 yil 1-apreldan boshlab xizmat ko'rsatayotgan kichik biznes subyektlari 3 yil muddatga yagona soliq to'lovidan ozod etilishi ko'zda tutilgan edi va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda 1449 sonli «O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida» gi qaroriga muvofiq bu imtiyozning amal qilish muddati 2012 yilning 1-yanvarigacha uzaytirildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 15 maydagi 1112 sonli «Tadbirkorlik faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi qaroriga muvofiq kichik korhona o'z uylarida ishlayotgan (kasanchilik bilan shug'ullanayotgan) fuqarolar bilan qonun hujjatlarida belgilangan hodimlar sonining cheklangan meyoridan ko'pi bilan 30 foiz oshgan miqdorda mehnat shartnomalari tuzganda, kichik korxonalar uchun nazarda tutilgan kafolatlar, imtiyozlar va preferenciyalar mazkur kichik korhona uchun saqlanib qolinishi belgilandi.

Jahonda davom etayotgan moliyaviy inqiroz sharoitida korxonalar, tashkilotlar va yakka tadbirkorlarni muhofazalashni kuchaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti bir qator farmon va qarorlar qabul qildi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2009 yilning 26 yanvarida qabul qilgan 1047 sonli qarori bilan 2012 yilning 1-yanvarigacha:

- «Mevasabzavot tayyorlov savdo» ixtisoslashtirilgan kompaniyasi kichik korhonalari yagona soliq to'lovidan ozod etilgan;

- gosht va sut ishlab chiqarishga ixtisoslashgan kichik biznes subyektlari uchun asosiy faoliyatlari bo'yicha yagona soliq to'lovi stavkasi 50 foizga pasaytirilgan;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2009 yilning 27 yanvarida qabul qilgan 1048 sonli qarori bilan mahalliy lashtirish dasturiga kiritilgan mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalar 2012 yilning 1-yanvarigacha yagona soliq to'lovi to'lashdan ozod etilgan;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2009 yilning 28 yanvarida qabul qilgan 1050 sonli qarori bilan nooziq-ovqat iste'mol mahsulotlari ishlab chiqarishga ixtisoslashgan kichik biznes subyektlari 2012 yilning boshigacha yagona soliq to'lovi to'lashdan ozod etilgan;

- tayyor mahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan chet el investitsiyali korhonalari 2012 yil boshigacha barcha va shu jumladan yagona soliq to'lovidan chet el investitsiyali korxonalar ozod etilgan;²⁵

- yagona soliq to'lovi tizimining samaradorligini e'tiborga olib, aholisi 100 ming va undan ko'p bo'lgan shaharlarda joylashgan kichik chakana savdo korhonalari yagona soliq to'lovi stavkalari barcha chakana savdo korhonalarinikidek 2007 yildagi 5 dan 2008 yilda 4 foizga tushirildi, boshqa aholi punktlaridagilarniki 3 dan 2 foizga tushirildi va 2011 yilda ham o'zgarmadi.

Yuqoridagilardan tashqari, yagona soliq to'lovi tizimida ishlashga huquqi bo'lgan kichik biznes subyektlarining bu tizimga o'tib ishlashga qiziqishlarini oshirish uchun xizmat qiladigan juda kuchli rag'batlantiruvchi omillardan biri - bu

Soliq kodeksining 360 moddasiga muvofiq, yagona soliq to'lovini to'lovchilar uchun qo'shilgan qiymat solig'ini to'lashga ruhsat berishdek imtiyozdir.

Kichik biznes subyekti bu imtiyozdan foydalansa yagona soliq to'lovi summasi byudjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga (ammo yagona soliq to'lovi summasining 50 foizidan ko'p bo'lmagan summaga) kamaytiriladi. Natijada, qo'shilgan qiymat solig'i summasi miqdoriga qarab, yagona soliq to'lovining yagona soliq to'lovining 2011 yil uchun belgilangan stavkasi (6 foiz) ni ikki baravar (3 foiz) gacha pasaytirib hisoblab chiqarishi va byudjetga to'lashlari mumkin. Albatta bu - soliq yukini pasaytirish uchun juda katta imkoniyat, chunki kichik biznes subyekti byudjetga qancha qo'shilgan qiymat solig'i summasini o'tkazmasin, bu summa uning pirovard moliyaviy natijalariga ta'sir ko'rsatmay, bu mahsulotni sotib oluvchi iste'molchi tomonidan to'lab beriladi, ya'ni qo'shilgan qiymat solig'ini to'lashdan kichik biznes subyekti foyda ham, zarar ham ko'rmaydi.

Yuqoridagilardan tashqari kichik biznes subyekti o'zi homashyo sotib olayotganda to'lagan qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham iste'molchi hisobidan tiklab oladi. Bu yerda qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchi kichik biznes subyekti byudjetga to'lanishi lozim bo'lgan yagona soliq to'lovi summasining yarmisigacha miqdorini o'z ihtiyorida qoldirib yutadi, byudjetga esa, shuncha miqdorda yagona soliq to'lovi summasi tushmay qoladi. Boshqacha qilib aytganda - yagona soliq to'lovi to'lovchisi juda katta summani yutadi, davlat esa yutkazmaydi, chunki yo'qotilayotgan yagona soliq to'lovi summasi o'rniga shuncha miqdorda qo'shilgan qiymat solig'i summasi byudjetga tushadi.

Albatta bu holni ijtimoiy nuqtai-nazardan yahshi harakat deb hisoblab bo'lmaydi, chunki to'langan qo'shilgan qiymat solig'i summasi mahsulot narhiga kiritilib, pirovard iste'molchi bo'lgan aholi bo'yniga tushadi. Ammo, hozirgi paytda

^{25 25} I.A.Karimov. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. - T.: O'zbekiston, 2009, -15 - b.

mamlakatimizda amalda bo'lgan bozor iqtisodiyotining asosiy maqsadi-maksimal foyda olish talabi shunga olib kelishi tabiiy bir holdir.

Yagona soliq to'lovini hisoblash va byudjetga to'lash tartibi. Yagona soliq to'lovi soliq to'lovchi tomonidan mustaqil ravishda soliqqa tortish bazasi va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqib hisoblanadi.

Turli hil soliq stavkasj to'lanadigan faoliyat yurituvchi yagona soliq to'lovi to'lovchi kichik biznes subyektlari har bir faoliyat turi bo'yicha alohida hisob yuritishlari lozim va tegishli soliq stavkalaridan kelib chiqib yagona soliq to'lovini hisoblashlari lozim.

Yagona soliq to'lovining hisob-kitobi to'lovchi kichik biznes subyektlari tomonidan soliq inspekciasiga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot davridan keying oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

O'tgan yil yakunlari bo'yicha faoliyat turi savdo faoliyati va umumiy ovqatlanish bo'lgan kichik biznes subyektlari O'zbekiston Respublikasi soliq kodeksiga muvofiq hisobot yilining boshidan yagona soliq to'lovini to'lashj shart.

Savdo va umumiy ovqatlanish kichik biznes subyektlari sifatida yangi tashkil etilgan korxonalar yagona soliq to'lovini davlat ro'yhatidan o'tkazilgan sanadan joriy yil tugagunga qadar, 1-oktyabrdan keyin to'laydi.

Yagona soliq to'lovi to'lovchilari bu soliqni to'lash muddatini davlat ro'yhatidan o'tkazilgan sanadan boshlab bir yil muddatga kechiktirish xuquqiga ega, kechiktirilgan summalar imtiyozli davr tugagandan so'ng 12 oy ichida teng ulushlar bilan to'lanadi.

Hisobot yili tugashi bilan belgilangan hodimlar soni kichik biznes subyekti mezoniga mos kelmaydigan yagona soliq to'lovi to'lovchilari va ilgari soliq to'lovi to'lovchisi bo'lgan hususiy lashtirilgan kichik biznes subyektlari tomonidan ohirgi ikki chorak davomida ularning realizatsiya qilgan tovarlari miqdori obyektiv sabablarsiz soliq organlari tomonidan belgilangan tartibda hisoblab chiqilgan mol-mulk va yer solig'i summasining 10 karrasidan kam bo'lgan taqdirda, soliq organlarining ogohlantirishiga asoslanib, davlat soliq organlariga yillik moliyaviy hisobot taqdim etish muddatidan kechiktirmay taqdim etiladigan yozma bildirish asosida, keyingi hisobot yilidan boshlab umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tadi.

Yagona soliq to'lovi to'lash xuquqidan mahrum bo'lganlar o'tgan hisobot yili uchun umumbelgilangan soliqlar bo'yicha hisob-kitoblar asosida yagona soliq to'lovi yuzasidan qayta hisob-kitobni amalga oshiradilar.

Qayta hisob-kitob o'tkazish uchun yagona soliq to'lovini to'lovchilar yil yakunlari boyicha yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirmay davlat soliq organlariga quyidagilarni:

- Soliq kodeksida nazarda tutilgan shaklda va tartibda umumbelgilangan soliqlarning har bir turi bo'yicha hisob-kitoblarni;

- O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda hisoblab chiqarilgan umumbelgilangan soliqlar summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani taqdim etadilar.

Umumbelgilangan soliqlar summasi hisoblangan yagona soliq to'lovi

summasidan oshib ketgan taqdirda oshgan summa byudjetga to'lanishi shart, ammo hisoblangan yagona soliq to'lovi summasi umumbelgilangan soliqlar summasidan oshib ketsa, byudjet bilan qayta hisob-kitob qilinmaydi.

Yagona soliq to'lovi bo'yicha qayta hisob-kitob o'tkazish tovarlarni sotib oluvchilar bilan tegishli hisob-kitoblarsiz amalga oshiriladi.

Hisob-kitoblar va ma'lumotnoma:

- yil yakunlari bo'yicha yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirmay taqdim etilsa, moliyaviy sankciyalar qo'llanilmaydi;

- kechiktirib taqdim etilsa, moliyaviy sankciyalar qo'llaniladi.

Agar kichik biznes subyektlari hisobot yili yakunlari bo'yicha belgilangan shartlarga javob bermay qolsalar, kelgusi yil boshidan boshlab umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tishlari kerak, belgilangan shartlarga javob bermay qolingan hisobot yili tugaganidan keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq hizmati organiga soliq solish tartibi tanlanganligi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma bildirish taqdim etishlari shart. Soliq to'lovchi tomonidan yozma bildirishning belgilangan muddatda taqdim etilmaganligi uning umumbelgilangan soliqlarni to'lashga berilgan roziligi deb hisoblanadi.

Umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tgan yagona soliq to'lovi to'lovchilari kamida 12 oydan so'ng yagona soliq to'lovini to'lashga o'tishlari qayta o'tishlari mumkin.

Agar yagona soliq to'lovi to'lovchilari qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan oborotni amalga oshirsalar, qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy ravishda to'lashlari va ixtiyoriy ravishda rad etishlari mumkin. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq rad etih faqat navbatdagi yil boshidan amalga oshirilishi mumkin.

Agar mikrofirma va kichik korxonalar asosiy faoliyatlaridan tashqari faqat mahsus soliq rejimida ishlovchi kichik biznes subyektlariga hos faoliyat turlari bilan ham shug'ullansalar, ular bu faoliyat turlari bo'yicha qonunchilik tomonidan shu kategoriya korxonalari uchun ko'zda tutilgandek alohida hisob yuritishlari va soliqlarni, yig'imlarni va davlatning byudjetdan tashqari maqsadli jamg'armalariga ajratmalarni to'lab borishlari shart. Masalan, yagona yer solig'i to'lovchisi bo'lgan qishloq ho'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar korhona kichik biznes subyekti maqomiga ega bo'lsa, o'z faoliyatining boshqa turlari bo'yicha o'z hohishlariga ko'ra yagona soliq to'lovini yoki barcha soliqlar va majburiy to'lovlarni to'lashlari mumkin.

Yagona soliq to'lovi byudjetga to'lovlardan qarzlar hisobi (scheti) bo'yicha hisobga olib boriladi. Belgilangan tartibda hisoblab chiqilgan yagona soliq to'lovi soliqlar va yig'imlarni to'lash uchun foydadan foydalanish hisobi (scheti) debeti va byudjetga to'lovlardan qarzlarini hisobga olish hisobining kreditida ko'rsatiladi.

To'lab bo'lingan yagona soliq to'lovi byudjetga to'lovlardan qarzlarini hisobga olish hisobi (scheti) ning debetida va pul mablag'larini hisobga olish hisobida ko'rsatiladi.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr- O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, - T.: «Adolat», 2010 y.- 400 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24- avgustdagi 4364 sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoni.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi 1474 sonli “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili” davlat dasturi to'g'risida”gi qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 5 maydagi «O'zbekiston Respublikasida notariat institutini yanada takomillashtirish choralari to'g'risida”gi farmoni.

5. Karimov I.A. Vazirlar Maxkamasining «2011 yilning asosiy natijalari va 2012 yilda ijtimoiy-iqtisodiy ustuvor rivojlantirish”ga bag'ishlangan majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi gazetasi 2012 yil 20 yanvar soni.

6. Karimov I. A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga hizmat qiladi. Xalq so'zi gazetasi 2011 yil 22 yanvar.

7. Karimov I.A. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009, -15 - b.

8. Муталов А., Муталова Д. Налогообложение малого бизнеса и предпринимательства. – Т.: Иктисодиёт, 2010.-112 с.

WEB saytlar:

1. <http://www.soliq.uz> - O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi sayti.

2. <http://www.gov.uz> - O'zbekiston Respublikasi Xukumati sayti.

3. <http://www.mf.uz> - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.

4. <http://www.stat.uz> - O'zbekiston Respublikasi Statistika Davlat Qo'mitasi sayti.

VII. TADBIRKORLIKNI SOLIQQA TORTISH.

Kalit so'zlar: soliq, soddalashtirilgan soliq, obyekt, baza, imtiyoz, kichik biznes subyektlari, umumbelgilangan tartibi, yagona soliq to'lovi.

Tadbirkorlikning mohiyati va uni soliqqa totish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkor deganimizda foyda olish maqsadida qonunchilik tomonidan taqiqlanmagan biron-bir faoliyat bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxs tushuniladi. Masalan, oila a'zolaridan biri ertalab tandirida non yopib, o'z oila a'zolari bilan issiq non bilan nonushta qilishsa – u tadbirkor bo'lmaydi, chunki bu faoliyatdan foyda olmaydi, agar u shu nonni bozorga olib chiqib foyda olish maqsadida sotsagina u tadbirkor bo'ladi.

Shaxsiy tadbirkor deganimizda yuridik shaxsni tashkil etmasdan, mustaqil ravishda, ishlovchilarni yollash huquqisiz, o'z mulki bo'lgan mol-mulkdan foydalanib tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxs tushiniladi. O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi va undan daromad oluvchilar belgilangan tartibda soliq to'laydilar.

Tadbirkorlar soliqlarni O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksining 58 bobiga muvofiq to'laydilar.

Agar shaxsiy tadbirkor ma'lum muddatga o'z faoliyatini to'xtatsa, to'xtatishdan oldin u tadbirkorlarni ro'yhatga oluvchi organga o'z faoliyatini vaqtinchalik to'xtatishi to'g'risida ariza va arizaga qo'shib davlat ro'yxatidan o'tganligi to'g'risidagi o'z guvohnomasini qo'shib topshiradi.

Shaxsiy tadbirkordan o'z faoliyatini vaqtinchalik to'xtatishi to'g'risida ariza va davlat ro'yxatidan o'tganligi to'g'risidagi guvohnomasini olgan tadbirkorlarni ro'yhatga oluvchi organ bu haqida tegishli soliq organiga O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan shaklda ma'lumot beradi.

Tegishli soliq organi uchun tadbirkorlarni ro'yhatga oluvchi organdan olingan shaxsiy tadbirkorning o'z faoliyatini vaqtinchalik to'xtatishi to'g'risidagi ma'lumot faoliyatni to'htatiladigan muddat uchun qat'iy belgilangan soliqni hisoblashni to'htatishi uhn asos bo'lib hizmat qiladi.

Savdo faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxsiy tadbirkor daromadlar va amalga oshirilgan tovar operatsiyalarini hisobga olish registrida daromadlar va amalga oshirilgan tovar operatsiyalarini hisobga olib borishlari shart. Daromadlar va amalga oshirilgan tovar operatsiyalarini hisobga olish registry bo'lib quyidagilar hizmat qiladi:

- chakana savdo faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxsiy tadbirkorning daromadlar va amalga oshirilgan tovar operatsiyalarini hisobga olish kitobi;
- tovar chiptalari kitobi.

Daromadlar va amalga oshirilgan tovar operatsiyalarini hisobga olish registry shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi tomonidan tasdiqlanadi.

Daromadlar va amalga oshirilgan tovar operatsiyalarini hisobga olish registri shaxsiy tadbirkorning arizasiga binoan soliq inspekcyasi tomonidan ro'yhatga olinadi.

Daromadlar va amalga oshirilgan tovar operatsiyalarini hisobga olish registry oxirgi yozuv yozilgan kundan boshlab 5 yil davomida nomerlangan hamda shaxsiy tadbirkorning, tikilgan va tegishli soliq inspekciyasining muhri bilan muhrlangan holda shaxsiy tadbirkorda saqlanadi.

Jismoniy shaxslar bir martalik deklaratsiya bilan ishlashlari mumkin. Daromad olish maqsadida bir martalik operatsiyalarni bajargan holda jismoniy shaxslar ro'yhatga oluvchi organda ro'yhatdan o'tmasdan turib soliq inspekcyasiga bir martalik deklaratsiya topshiradilar. Bo'lajak daromadni ko'rsatib yozilgan bunday deklaratsiya operatsiya bajarilmasdan oldin soliq inspekcyasiga topshiriladi. Soliq inspekcyasi bu deklaratsiya asosida tegishli daromad solig'i summasini hisoblab chiqib, shu summani to'lashi uchun fuqaroga to'lov habarnomasini beradi. Hisoblab berilgan summa byudjetga to'langach soliq inspekcyasi fuqaroga deklaratsiyani qaytarib beradi.

Soliq to'lovchi soliq deklaratsiyasini quyidagi soliq inspekciasiga topshiradi:

- jismoniy shaxs yashash joyidagiga yoki;
- faoliyat olib borayotgan joyidagiga.

Bir martalik deklaratsiya asosida jismoniy shaxsdan daromad solig'i 9-foiz, 16 foiz va 22 foizlik shkala bo'yicha hisoblanadi. Shu bilan birga daromad solig'i bir martalik deklaratsiya topshirgan oydagi stavka bo'yicha hisoblanadi.

Bir martalik deklaratsiya-bu kutilayotgan daromad haqidagi ma'lumotdir. Shuning uchun bir martalik deklaratsiya topshirgan fuqarolar hisobot yilidan keying yilning 1-apreligacha soliq inspekciasiga o'zlarining yillik yalpi daromadlari haqida deklaratsiya topshirishlari shart.

Agar fuqaro bir martalik faoliyat yuritib uning solig'ini to'lab bo'lgandan keyin tadbirkorlik faoliyatini davom ettirishni hohlasa, u albatta yuridik shaxsni tashkil etmasdan hususiy tadbirkor sifatida ro'yhatdan o'tishi shart.

Soliq to'lovchilar. Qat'iy belgilangan soliq yuridik shaxsni tashkil etmasdan hususiy tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxs tomonidan: daromad solig'i va boshqa umumdavlat hamda mahalliy soliqlar va yig'imlar o'rniga to'lanadi. Bunda qat'iy belgilangan soliqto'lovchilar uchun quyidagilarni to'lashning amaldagi tartibi saqlanib qoladi:-

- bojhona to'lovlari;
- yer qat'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va mahsus to'lovlar;
- suv resurslaridan tadbirkorlik maqsadlarida foydalanuvchilar uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- akcizosti mahsulotlari ishlab chiqarilganda yoki import qilinganda akciz solig'i;
- davlatning byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;
- davlat bojlari;
- alohida tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im

Agar shaxsiy tadbirkor soliqqa tortiladigan mol-mulkka va yerga ega bo'lsa, ular jismoniy shaxslar to'laydigan mol-mulk va yer soliqlarini to'lashga majbur. Agar shaxsiy tadbirkorlik faoliyatini ijaraga olingan bino va jihoz, shu jumladan transportda amalga oshirsa, u shu faoliyatini amalga oshirishdan oldin yashash joyidagi soliq inspekciasiga ijaraga beruvchining familiyasi, ismi, otasining ismi, pasporti ko'rsatkichlari, hamda ijara haqining summasi va muddati haqida ma'lumot berishi lozim.

Shu bilan birga sotish maqsadida tovarlarni import qiluvchi jismoniy shaxslar eksport-import qilish, ulgurji va chakana savdo qilish huquqiga ega bo'lgan yuridik shaxsni tashkil etmasdan hususiy tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi tadbirkor sifatida ro'yhatdan o'tishi shart.

Import qilingan tovarlarni sotuvchi jismoniy shaxslar sotish paytida import tovarlarni bojhona chegarasidan o'tish hujjatlarini ko'satishi lozim va agar bu hujjatlar bo'lmasa import qilingan tovarlar belgilangan tartibda olib qo'yiladi.

Qat'iy belgilangan soliq to'lovchilarga soliq solishning boshqa tartibini tanlash huquqi tadbiriq etilmaydi va u yollanma ishi ishlatishga haqi yo'q. Ammo, er-hotinning umumiy mulkiga asoslangan oilaviy tadbirkorlik shaklida, oddiy o'rtoqlik shartnomasi faoliyat yuritishlari mumkin. Masalan, ikkita yoki undan ko'proq shaxsiy

tadbirkor oddiy o'rtoqlik shartnomasi asosida yuridik shaxsni tashkil etmasdan faoliyat yuritishlari mumkin. Soliqqa tortish obyekti. Mol-mulk subyektlarining qonun bilan man etilmagan, o'z mulkiy javobgarlii asosida tavakkalchilik bilan amalga oshiriladigan har qanday iqtisodiy faoliyatdan oladigan daromadidan tolaydigan soliqqa tortish obyekti bo'lib quyidagilar hizmat qiladi:

- kustar-hunarmandchilik va xalq amaliy san'at sohasi, axoliga maishiy hizmat ko'rsatish, ijtimoiy-madaniy va boshqa sohalarda qonun bilan man etilmagan, mahsulot ishlab chiqarish va hizmat ko'rsatishdan olingan daromadlar;

- fuqarolarning qishloq ho'jaligi mahsulotiga kirmaydigan yovvoyi holda o'suvchi mevalar, dorivor o'tlar, zamburug'lar, qushlar va qafasda saqlanadigan hayvonlar mahsulotlari va boshqalarni sotishdan olingan daromadlar;

- fuqarolarning shaxsiy yordamchi qishloq ho'jaligidan olgan nooziq-ovqat mahsulotlarini sotishdan olingan daromadlar;

- inshootlarni, honadonlarni, honalarni, garajlarni, avtomashinalarni, radio va teleappaturalarni, videokassetalarni, musiqa asboblarni, to'y liboslarini, mebellarni va boshqa ko'chmas mulkni qarzga va ijaraga berishdan olingan daromadlar;

- alohida shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan tadbirkorlikdan olingan daromadlar;

- bir guruh fuqarolar birgalikda amalga oshiradigan jamoaviy tadbirkorlikdan olingan daromadlar.

Hujjatli tasdiqlanadigan xarajatlar tarkibiga quyidagilar kiritiladi:

- moddiy xarajatlar;

- asosiy ishlab chiqarishvositalarini to'la tiklashga ajratiladigan amortizatsiya to'lovlari;

- ijara to'lovlari;

- davlat ijtimoiy sug'urtasiga to'lovlar;

- banklarning qisqa muddatli kreditlar uchun to'lanadigan foizlar;

- asosiy ishlab chiqarish vositalarini barcha turdagi ta'mirlash uchun qilingan xarajatlar.

Agar fuqarolar qilingan xarajatlar miqdori va tarkibini hujjatlar bilan tasdiqlab berolmasa, soliq organlari tomonidan o'tkazilgan tekshirish hujjatlarida keltirilgan xarajatlar asosida hisobga olinadi yoki huddi shu faoliyat bilan shug'ullanuvchi boshqa fuqarolar ko'rsatkichlaridan foydalaniladi.

Billiardhonalar, bolalar o'yin avtomatlari uchun soliqqa tortish obyekti bo'lib jihozlangan o'rinlar soni hizmat qiladi.

Soliq stavkalari va soliqdan imtiyozlar. Yuridik shaxsni tashkil etmasdan hususiy tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchilar qat'iy belgilangan stavkalar asosida soliq to'laydilar.

Qat'iy belgilangan soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan tasdiqlanadi va Qoraqalpog'ston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shaxri xokimlari tomonidan maxalliy shart-sharoitlarni hisobga olib, qat'iy belgilangan soliq stavkalari oshirilishi mumkin.

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan hususiy tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarning daromadlariga qat'iy belgilangan soliq

stavkalari bir oylik eng ka mish haqiga nisbatan karralarda belgilangan bo'lib, joylashgan joylariga qarab va chakana savdo, hizmat ko'ratish, o'z mahsulotlarini ishlab chiqarishva sotish, avtotransport vositalarida hizmat ko'rsatish va ularni ijaraga berish hamda tadbirkorlikning boshqa turlari uchun soliq stavkajari belgilangan (13-jadval).

13-jadval

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan hususiy tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarning daromadlariga qat'iy belgilangan soliq stavkalari, eng kam oylik ish xaqiga nisbatan karralarda²⁶

N	Faoliyat turi	Toshkent shahri	Viloyat shaharlari	Tumanlar, Qishloqlar
1	Chakana savdo:			
	Oziq-ovqat mahsulotlari bilan	9,0	6,0	3,0
	Qishloq ho'jaligi mahsulotlari bilan dehqon bozoridagi savdo rastalarida	5,0	4,0	2,0
	Nooziq-ovqat mahsulotlari bilan	10,0	6,5	3,0
	Oziq-ovqat va nooziq-ovqat mahsulotlari bilan	10,0	6,5	3,0
2	Maishiy hizmatlar (3-banddagidan tashqari)	3,5	1,5	0,5
3	Sartaroshhona, manikyur, pedikyur, kosmetika va boshqa hizmatlar	4,0	2,0	1,0
4	O'z mahsulotlarini ishlab chiqarishva sotish	2,0	1,5	1,0
5	Boshqa turdagi faoliyat(mulkn ijaraga berishdan tashqari)	2,0	1,5	1,0
6	Avtotransport vositalarida hizmat ko'rsatish va ijaraga berish:			
	3-tonnagacha yuk ko'taruvchi yuk mashinalari	2,0	2,0	2,0
	8-tonnagacha yuk ko'taruvchi yuk mashinalari	3,0	3,0	3,0
	8-tonnagadan ortiq yuk ko'taruvchi yuk mashinalari	4,0	4,0	4,0

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, bir hil faoliyat yurituvchi tadbirkorlar to'laydigan qat'iy belgilangan soliq stavkalari joylashgan joyiga qarab bir-biridan farq qilar ekan. Masalan, Toshkent joylashgan sartarosh har oyda 6,5 minimal oylikka teng soliq to'lasa, qishloqda joylashgan sartarosh har oyda 2,0 minimal oylikka teng soliq to'laydi.

Tadbirkorlik faoliyatini o'zi davlat ro'yhatidan o'tazilgan joydan boshqa joda amalga oshirayotgan jismoniy shaxs soliqni stavkalaridagi musbat farqni hisobga olibto'laydi. Bun tadbirkorlik faoliyatida musbat farq jismoniy shaxs ro'yhatdan

²⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 30 dekabrda 1675 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2012 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qarori.

o'tkazilgan joyda undiriladi.

Hususiyl tadbirkorlar uy ho'jaligida yetishtirilgan uy xayvonlarini tirik va so'yilgan holda sotish, chorvadorlik, asalarichilik, o'simlikshunoslik, dekorativ bog'dorchilik mahsulotlarini natura va qayta ishlangan holda sotish uchun tegishli barcha zaruriy hujjatlar bo'lganda qat'iy belgilangan soliqni to'lashdan ozod etiladi.

Jismoniy shaxslarning mulkni ijaraga berishdan olgan daromadidan jismoniy shaxslarning daromadidan olinadigan soliq olinadi.

Soliqlarni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi. Hususiyl tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar uchun ularning tadbirkorlik faoliyatini soliqqa tortishning aniq tartibi va topshirish muddatlari belgilab berilgan. Masalan, tayinli ish joyi bo'lmagan tadbirkorlik faoliyatidan yoki boshqa yo'llar bilan daromad oluvchi jismoniy shaxslar soliq organlari tomonidan shaxslar ularning amalda olgan yillik daromadlari to'g'risidagi deklaraciya, soliq organlari tomonidan o'tkazilgan tekshiruvlar hujjatlari va tekshiruvlar natijalari asosida soliqqa tortiladilar.

Hususiyl tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar uchun deklaraciya tuzishning va soliq organlariga topshirishning quyidagi tartibi belgilangan:

- fuqarolar o'tgan oydagi amalda olgan daromadlari va yilning qolgan davrida olishni mo'ljallayotgan daromadlari to'g'risida delaraciyaning o'zlarida yashab turgan joydagi soliq inspekciasiga daromad olgan oydan keying oyning 5-sanasi dan kechiktirmay topshiradilar. Agar, yil oxirigacha daromad manbayi yo'qolib qolsa, tadbirkor daromad manbayi yo'qolgandan boshlab 5 kun ichida delaraciya topshiradi. Agar, yil oxirigacha daromad manbayi yo'qolmasa, tadbirkor yil davomida amalda olgan daromadi to'g'risida delaraciyaning kelasi yilning 15-yanvarigacha topshiradi.

Hususiyl tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar uchun qat'iy belgilangan soliq to'lashning quyidagi tartibi va sanalari belgilangan:

- qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyatning turiga va faoliyat amalgam oshiriladigan joyiga qarab belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi;
- birnecha faoliyat turi bilan shug'ullanuvchi tadbirkor har bir faoliyat turi uchun belgilangan stavka bo'yicha alohida qat'iy belgilangan soliq to'laydilar.

Qat'iy belgilangan soliqni hisoblash qat'iy belgilangan soliqchi hisobga olingan joydagi soliq inspekciasiga tomonidan amalga oshiriladi.

Qat'iy belgilangan soliqni tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan har oyda tadbirkor ro'yhatdan o'tgan joyidagi soliq inspekciasiga oyning 25-sanasi dan kechiktirmay to'lanadi.

Agar tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan joydagi qat'iy belgilangan soliq stavkasi, tadbirkor ro'yhatdan o'tgan joyidagi soliq stavkasidan farq qilsa, soliq tadbirkor ro'yhatdan o'tgan joyidagi soliq inspekciasiga baland bo'lgan joydagi stavka bo'yicha to'lanadi. Masalan, tadbirkor Samarqand shaxrida ro'yhatdan o'tgan, tadbirkorlik faoliyati bilan Toshkent shaxrida shug'ullanadi. Samarqand shaxrida oylik qat'iy belgilangan soliq stavkasi 3,5 eng kam ish xaqiga, Toshkent shaxrida esa 5 eng kam ish xaqiga teng. Agar

shu oyda u 1000000 so'm daromad qilgan bo'lsa, u Samarqand shaxri stavkasi bo'yicha ($1000000 \cdot 3,5$) : 100=35000 so'm, Toshkent shaxri stavkasi bo'yicha 50000 so'm qat'iy belgilangan soliq to'lashi lozim.

Shunday qilib, tadbirkor Samarqand shaxri soliq inspekciasiga 50000 so'm qat'iy belgilangan soliq to'lashi lozim.

O'z faoliyatini endi boshlayotgan tadbirkor qat'iy belgilangan soliq hisobini soliq inspekciasiga o'z faoliyatini boshlashdan oldin topshiradi, shuningdek soliqni ham o'z faoliyatini boshlashdan oldin to'laydi.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, - T.: «Adolat», 2010 y.- 400 b
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24- avgustdagi 4364 sonli "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun maksimal ishchi muhitni shakllantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 7 fevraldagi 1474 sonli "Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili" davlat dasturi to'g'risida"gi qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda 1449 sonli "O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qarori.
5. Karimov I.A. Vazirlar Maxkamasining «2011 yilning asosiy natijalari va 2012 yilda ijtimoiy-iqtisodiy ustuvor rivojlantirish»ga bag'ishlangan majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi gazetasi 2012 yil 20 yanvar soni.
6. Karimov I.A. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009, -15 - b.
7. Муталов А., Муталова Д. Налогообложение малого бизнеса и предпринимательства. – Т.: Иктисодиёт, 2010.-112 с.

WEB saytlar:

1. <http://www.soliq.uz> - O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq Qo'mitasi sayti.
2. <http://www.gov.uz> - O'zbekiston Respublikasi Xukumati sayti.
3. <http://www.mf.uz> - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.
4. <http://www.stat.uz> - O'zbekiston Respublikasi Statistika Davlat Qo'mitasi sayti.